

Återkrav

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut.

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den elektroniska versionen. Den elektroniska versionen hittar du på [www.forsakringskassan.se/Om Försäkringskassan/Dina rättigheter och skyldigheter/Vägledningar och rättsliga ställningstaganden – Vägledningar](http://www.forsakringskassan.se/Om_Forsakringskassan/Dina_rattigheter_och_skyldigheter/Vagledningar_och_rattsliga_stallningstaganden_-_Vagledningar).

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Beslutad 2023-04-20

Innehåll

Förkortningar	7
Sammanfattning.....	8
Läsanvisningar	9
1 Inledning	10
1.1 Innehåll i den här vägledningen	10
1.2 Tillämplig lagstiftning	10
1.2.1 Socialförsäkringsbalken	10
1.2.2 Lagstiftning före den 1 januari 2011	10
1.2.3 Vilken lag som ska tillämpas	10
2 Allmänt om reglerna om återkrav	11
2.1 Vikten av att utreda återkrav	11
2.2 Är ett återkrav en ändring till den försäkrades nackdel?	11
2.3 Återkravsutredning	11
2.4 Reglering om återkrav	12
2.4.1 Återkrav av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning	12
2.4.2 Återkrav av bostadsbidrag	12
2.4.3 Återkrav av sjuklön och sjuklönegaranti	12
2.4.4 Återkrav av underhållsstöd	13
3 När reglerna om återkrav ska tillämpas och inte	14
3.1 Exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas	14
3.2 Misstagsutbetalningar som inte omfattas av reglerna om återkrav	15
3.2.1 Vad är <i>condictio indebiti</i> ?	15
3.2.2 När ska principen om <i>condictio indebiti</i> tillämpas?	15
3.2.3 Rättspraxis om <i>condictio indebiti</i>	16
3.2.4 Metodstöd – <i>condictio indebiti</i>	16
3.2.5 Om personen inte betalar	16
4 Vem kan återkrävas och till vem ska beslutet skickas?	17
4.1 Huvudregel – Återkravet ska ställas mot den som beviljats ersättningen	17
4.2 Återkrav mot minderårig	17
4.2.1 Metodstöd – återkrav mot minderårig	17
4.3 Återkrav av assistansersättning	17
4.4 Återkrav av bostadsbidrag	18
4.5 Återkrav av underhållsstöd	18
4.6 Återkrav av vårdbidrag	18
4.7 Återkrav av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning	19
4.8 Återkrav när den försäkrade har ett ombud, en god man eller en förvaltare	19
4.9 Återkrav mot bolag och ekonomiska föreningar	19
4.9.1 Handelsbolag	19
4.9.2 Kommanditbolag	19
4.9.3 Aktiebolag	20
4.9.4 Ekonomisk förening	20
4.10 Återkrav mot myndigheter, kommuner och landsting	20
4.11 Återkrav mot dödsbo	20
5 Försäkringskassans utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i återkravsärenden	21
5.1 En misstänkt felutbetalning utreds i tre steg	21

5.2	Försäkringskassans utredningsskyldighet	21
5.2.1	Den enskildes medverkan under utredningen	22
5.2.2	På heder och samvete – särskilda skäl.....	23
5.3	Utredningsmetoder.....	24
5.4	Bevisbörda och beviskrav	25
5.4.1	Lägre beviskrav i vissa fall	26
5.4.2	Metodstöd – om beviskravet inte är uppfyllt.....	27
6	Felaktiga utbetalningar	28
6.1	Definition av begreppet felaktiga utbetalningar	28
6.2	När är en utbetalning felaktig?	28
6.2.1	Ta ställning till rätten till den utbetalda ersättningen	28
6.2.2	Metodstöd – felaktiga utbetalningar till socialnämnd	29
6.3	Preskription av felaktiga utbetalningar	29
7	Allmänt om återbetalningsskyldighet	30
7.1	Reglering av återbetalningsskyldighet	30
7.2	Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB.....	30
8	Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB – den försäkrade har orsakat den felaktiga utbetalningen	31
8.1	Den som lämnar oriktiga uppgifter är alltid återbetalningsskyldig.....	31
8.2	Om den försäkrade inte fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldighet.....	31
8.2.1	När uppkommer uppgifts- eller anmälningsskyldigheten?	31
8.2.2	Anmälan ska vara klar, tydlig och definitiv	32
8.2.3	Om den försäkrade har anmält uppgifter till Försäkringskassan i annat sammanhang.....	32
9	Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB – den felaktiga utbetalningen orsakad av annan	34
9.1	Förutsättningen för återbetalningsskyldighet – inse eller skäligen borde ha insett.....	34
9.1.1	När borde den försäkrade skäligen ha insett?	34
9.1.2	Vid vilken tidpunkt borde den försäkrade senast skäligen ha insett felaktigheten?	34
9.1.3	Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen?	35
9.2	Omständigheter som påverkar bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett	35
9.2.1	Felaktiga uppgifter i beslutet eller felaktigt beslut	35
9.2.2	Information om att rätten till ersättning kan påverkas	35
9.2.3	Skillnad mellan den faktiska utbetalningen och det som borde ha betalats ut.....	36
9.2.4	Tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen.....	37
9.2.5	Bristande kunskap om reglerna	37
9.2.6	Den försäkrades personliga omständigheter	37
10	Bedömning av återbetalningsskyldighet enligt andra regler än 108 kap. 2 § SFB	39
10.1	Bostadsbidrag och underhållsstöd – strikt återbetalningsskyldighet	39
10.2	Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning	39
11	Allmänt om eftergift	40
11.1	Syftet med eftergift	40
11.2	Reglering av eftergift	40
11.3	Eftergift ska alltid prövas om den försäkrade är återbetalningsskyldig.....	40
11.4	En sammanvägd bedömning	40

11.5	Eftergiftsbedömningar i rättspraxis.....	41
11.6	Beakta omständigheter som rör den försäkrade	41
11.7	Hur stor del av beloppet kan efterges?	41
11.8	Eftergift enligt RAR 2002:14 – belopp under 1 000 kr	41
11.9	Skilja på eftergift i bedömning av återkrav och eftergift vid fordringshantering	42
12	Eftergiftsbedömning enligt 108 kap. 11 § SFB	43
12.1	Den försäkrade har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen	43
12.2	Den försäkrades uppfattning om utbetalningens riktighet.....	43
12.3	Om Försäkringskassan orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen	44
12.3.1	När Försäkringskassan har känt till de korrekta uppgifterna eller ändrade förhållanden.....	44
12.3.2	Försäkringskassans dröjsmål med en utredning	44
12.3.3	Om Försäkringskassan har hjälpt till att fylla i ansökan	45
12.4	Eftergift av ekonomiska skäl	45
12.4.1	Utredning av den försäkrades betalningsförmåga	45
12.4.2	Om den försäkrade har fler skulder eller är beviljad skuldsanering	46
12.4.3	Beräkning av betalningsförmåga.....	46
12.5	Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod	46
12.6	Den försäkrade betalar tillbaka innan beslut fattas om återkrav.....	47
12.7	Den försäkrades hälsa	47
12.8	Den försäkrades ålder	48
13	Eftergiftsbedömning enligt andra regler än 108 kap. 11 §	49
13.1	Bostadsbidrag	49
13.1.1	Förutsättning för att pröva rätten till eftergift	49
13.1.2	Bedömning av betalningsförmåga.....	49
13.1.3	Andra omständigheter som kan vara skäl för eller emot eftergift	50
13.2	Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning	50
14	Metodstöd för utredning och bedömning av eftergift	51
14.1	Betalningsutredning.....	54
14.2	Framtida betalningsförmåga	54
14.3	Om svar lämnas på kommunikering.....	55
14.4	Skäl som talar för respektive emot eftergift.....	56
15	Beslut om återkrav	58
15.1	Skillnaden mellan beslut om återkrav och beslut om att rätten till ersättning ska upphöra.....	58
15.2	Vissa beslut om återkrav ska beslutas enligt den särskilda beslutsordningen	58
15.3	Kommunicering	58
15.3.1	Huvudregel – kommunikering ska ske i återkravsärenden	58
15.4	Underrättelse om beslutet	59
15.4.1	Dödsbo	59
15.5	Beslut	59
15.5.1	Beslut i journal eller i beslutsbrev?.....	59
15.5.2	Uppgifter i beslutsbrevet	59
15.5.3	Hänvisning till rätt bestämmelse	60
15.6	När återkravet är beslutat.....	60
16	Skatteavdrag och kontrolluppgift.....	61
16.1	När den felaktiga utbetalningen gäller inkomstår 2018 och tidigare	61

16.2	När den felaktiga utbetalningen gäller inkomstår 2019 och senare	61
16.3	Omprövning av Skatteverket.....	61
17	Övrigt.....	62
17.1	Skadestånd	62
Källförteckning.....		63
Bilaga 1 Anmälningsskyldighet enligt regler före 2011		67
Bilaga 2 Flödesschema om återbetalningsskyldighet		69

Förkortningar

Förkortning	Förklaring
ABL	Aktiebolagslagen (2005:551)
AFL	Lagen (1962:381) om allmän försäkring
AK	Administrativa kommissionen för social trygghet för migrerande arbetare
EFL	Lag (1987:667) om ekonomiska föreningar
FAS	Förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd
FEA	Förordning (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser
FL	Förvaltningslag (2017:900)
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HBL	Lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
KFM	Kronofogdemyndigheten
KRNG	Kammarrätten i Göteborg
KRNJ	Kammarrätten i Jönköping
KRNS	Kammarrätten i Stockholm
KRSU	Kammarrätten i Sundsvall
PM	Pensionsmyndigheten
RAR	Riksförsäkringsverkets allmänna råd
RegR	Regeringsrätten
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SBL	Skattebetalningslagen (1997:483)
SED	Structured Electronic Document
SFB	Socialförsäkringsbalken
SFBP	Lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken
SGI	Sjukpenninggrundande inkomst
SjLL	Lagen (1991:1047) om sjuklön
TFP	Tillfällig föräldrapenning

Sammanfattning

Denna vägledning beskriver reglerna om återkrav. Den beskriver framför allt den generella regeln i 108 kap. 2 § socialförsäkringsbalken, men även andra regler om återkrav.

Vägledningen behandlar dock inte återkrav av alla förmåner, utan vissa förmåner har undantagits från den här vägledningen. För dessa förmåner finns beskrivning av återkravsreglerna i respektive vägledning. Följande förmåner har undantagits:

- statligt tandvårdsstöd
- återbetalningsskyldighet vid första avstämning av slutligt bostadsbidrag
- avstämning av steglös avräkning av sjukersättning och arbetsskadelivränta
- bilstöd
- arbetshjälpmedel
- bidragsskyldiga inom underhållsstöd.

Ett återkrav kan ställas mot en person när Försäkringskassan bedömt att han eller hon är skyldig att betala tillbaka en felaktigt utbetalad förmån och att det inte finns skäl att befria personen från att betala tillbaka pengarna.

Vägledningen behandlar även följande:

- vad som är en felaktig utbetalning
- vilka utbetalningar som ska återkrävas enligt reglerna om återkrav
- vilka utbetalningar som ska återkrävas enligt principen om *condictio indebiti*
- vem som kan återkrävas på felaktig utbetalning
- anmälningsskyldighet och upplysningsskyldighet
- eftergift
- vad som ska ingå i ett återkravsbeslut
- preskription.

Läsanvisningar

Denna vägledning ska vara ett stöd för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen och vid utbildning.

Vägledningen redovisar och förklarar lagar och andra bestämmelser. Den redogör för de delar av lagens förarbeten som är särskilt viktiga för att förstå hur lagen ska tillämpas. Den redogör också för rättspraxis och för Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden.

Vägledningen innehåller också en beskrivning av hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som då ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet Metodstöd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till allmänna råd, Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden, interna styrdokument, förarbeten, rättsfall, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke den avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Exempel

Vägledningen innehåller också exempel. De är komplement till beskrivningarna och åskådliggör framför allt hur en ersättning ska beräknas.

Historikbilaga

Denna vägledning har reviderats. I historikbilagan finns en kortfattad beskrivning av de sakliga ändringar som gjorts i respektive version av vägledningen. Genom att läsa historikinformationen får du en överblick över de viktigaste nyheterna i den här versionen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken "Bokmärken" i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1 Inledning

1.1 Innehåll i den här vägledningen

Den här vägledningen beskriver reglerna om återkrav för de flesta av de förmåner som Försäkringskassan betalar ut. Vägledningen behandlar dock inte återkrav av

- statligt tandvårdsstöd
- slutligt bostadsbidrag
- sjukersättning och arbetsskadelivränta vid avstämning av steglös avräkning
- bilstöd
- arbetshjälpmedel
- bidragsskyldiga inom underhållsstöd.

1.2 Tillämplig lagstiftning

Försäkringskassan kan återkräva felaktigt utbetalad ersättning upp till tio år tillbaka i tiden (se avsnitt 5.3). Beroende på när rätten till ersättning upphört kan det bli aktuellt att tillämpa olika lagstiftningar, eftersom lagstiftningen har ändrats över tid.

Här nedan behandlas i korthet reglerna om återbetalningsskyldighet och eftergift i socialförsäkringsbalken samt motsvarande bestämmelser i andra lagar och förordningar.

1.2.1 Socialförsäkringsbalken

Socialförsäkringsbalken (SFB) trädde i kraft den 1 januari 2011 och ersatte då ungefär 30 av de tidigare gällande socialförsäkringsförfattningarna. SFB omfattar i stort sett samtliga socialförsäkringsförmåner som administreras av Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket. Aktivitetsstöd och statligt tandvårdsstöd är exempel på förmåner som inte omfattas av SFB.

Bestämmelser om återbetalningsskyldighet och eftergift finns i 108 kap. 2 och 8–14 §§ SFB.

1.2.2 Lagstiftning före den 1 januari 2011

Innan SFB trädde i kraft fanns bestämmelserna om återkrav i olika lagar. De flesta av socialförsäkringsförmånerna omfattades av 20 kap. 4 § AFL. När det gäller de förmåner som inte omfattades av AFL fanns det antingen särskilda återkravsbestämmelser i respektive lag eller en hänvisning till 20 kap. 4 § AFL.

Regler om återbetalningsskyldighet har dock funnits länge inom socialförsäkringen. De var inte någon saklig nyhet vid AFL:s tillkomst år 1962. Motsvarigheter finns ibland annat 1946 års lag om folkpensionering och 1947 års lag om allmän sjukförsäkring. (Jfr. Lavin, s. 25)

1.2.3 Vilken lag som ska tillämpas

I lagen (2010:111) om införande av socialförsäkringsbalken (SFBP) framgår att de upphävda lagarna ska tillämpas i fråga om ersättningar, andra förmåner och betalningsskyldighet för underhållsstöd som avser tid före ikraftträdandet (1 kap. 3 §).

Det innebär att om återkravet omfattar tid före den 1 januari 2011 är det de tidigare bestämmelserna som ska tillämpas. Om återkravet gäller tid före och efter 2011 ska både den tidigare bestämmelsen (till exempel AFL), och aktuell bestämmelse i SFB tillämpas.

2 Allmänt om reglerna om återkrav

Detta kapitel innehåller en beskrivning av varför det är viktigt att utreda återkrav och en uppräkningslista av vilka paragrafer som reglerar återbetalningsskyldighet och eftergift.

2.1 Vikten av att utreda återkrav

Försäkringskassan betalar årligen ut drygt 200 miljarder kronor i bidrag och ersättningar. Den andel av utbetalningarna som görs på felaktiga grunder motsvarar sammantaget stora belopp. Felaktiga försäkringsbeslut och utbetalningar orsakas av både allmänheten och myndigheten. De kan vara avsiktliga eller oavsiktliga. (Försäkringskassans kontrollpolicy [2012:01])

För att allmänheten ska ha förtroende för socialförsäkringen och Försäkringskassan är det viktigt att de försäkrade får de ersättningar de har rätt till och att utbetalningarna blir rätt. Det är också viktigt för förtroendet för socialförsäkringen att Försäkringskassan åtgärdar felaktiga utbetalningar. Försäkringskassan arbetar därför aktivt för att förhindra felaktiga försäkringsbeslut och därmed felaktiga utbetalningar och bidragsbrott.

2.2 Är ett återkrav en ändring till den försäkrades nackdel?

Ett beslut som gäller en förmån som har förfallit till betalning får inte ändras till den enskildes nackdel, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det (113 kap. 5 § SFB). En fråga om ändring får inte tas upp sedan mer än två år har förflutit från den dag då beslutet meddelades om inte beslutet har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag eller om det finns andra synnerliga skäl. (113 kap. 6 § SFB)

Försäkringsöverdomstolen har uttalat att dessa bestämmelser inte innebär någon inskränkning i möjligheterna till återkrav (FÖD-dom 1385-1988, är refererad 1991:10). Det innebär att bestämmelserna i 113 kap. 5 och 6 §§ SFB vare sig påverkar möjligheterna för Försäkringskassan att ställa återkrav eller hur lång tid tillbaka återkravet kan ställas. Observera dock att det finns andra lagar och regler som påverkar möjligheterna att ställa återkrav.

Försäkringskassan kan återkräva ersättning som har betalats ut för mycket när en försäkrad lämnat felaktiga uppgifter som lett till ett felaktigt SGI-beslut. HFD har uttalat att Försäkringskassan kan göra det även om det felaktiga SGI-beslutet inte ändrats (RÅ 2009 ref. 2 I och II).

Förvaltningsrätten utsträcker principen och anser att även om Försäkringskassan har fattat ett beslut om ändring av SGI med stöd av 113 kap. SFB, och beslutet upphävs, ska prövningen av ett återkrav som bygger på en ändrad bedömning av SGI göras fristående. Det kan leda till att återkravet fastställs trots att beslutet om att ändra SGI upphävs. Det följer av att det ställs högre krav på utredningen vid ett beslut enligt 113 kap. 3 och 6 §§ SFB än vid ett beslut enligt 108 kap. 2 § SFB (Förvaltningsrätten i Stockholm, dom den 15 november 2012 i mål nr 12464-12 och 22393-12).

2.3 Återkravsutredning

Reglerna om återkrav blir aktuella när Försäkringskassan har betalat ut för mycket ersättning. En utredning av återkrav innebär att Försäkringskassan tar ställning till rätten till ersättning för förfluten tid, hur mycket som har blivit felutbetalt och om personen ska betala tillbaka den ersättning som han eller hon fått felaktigt.

Försäkringskassans process (2017:01) *Återbetalning* beskriver hur en återkravsutredning ska göras och de olika utredningsstegen.

2.4 Reglering om återkrav

Det finns flera olika regler om återkrav. Det här avsnittet beskriver var reglerna om återkrav finns i SFB och var återkravsbestämmelserna finns för de förmåner som Försäkringskassan betalar ut men som inte omfattas av återkravsreglerna i SFB.

Reglerna om återkrav finns i 108 kap SFB. Reglerna om återbetalningsskyldighet finns i 2 § och generella regler om eftergift i 11 §. De flesta av Försäkringskassans förmåner omfattas av dessa regler. För förmåner som inte omfattas av 108 kap. 2 och 11 §§ gäller andra regler. Se vidare avsnitt 2.4.1–2.4.4.

2.4.1 Återkrav av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Från och med den 1 januari 2018 regleras rätten till följande ersättningar av förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser (FEA):

- aktivitetsstöd
- utvecklingsersättning
- etableringsersättning
- etableringstillägg
- bostadsersättning.

Återbetalningsskyldigheten regleras i 8 kap. 1 och 1 a § FEA och frågan om eftergift regleras i 8 kap. 5 § FEA. Reglerna i 8 kap. 1 och 8 kap. 5 §§ är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.

Det finns övergångsbestämmelser i FEA som anger när de tidigare reglerna om återbetalning och eftergift ska användas. De tidigare reglerna gäller till exempel för den som den 1 januari 2018 har en etableringsplan och så länge den planen gäller.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till aktivitetsstöd respektive utvecklingsersättning i förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd (FAS). Återbetalningsskyldigheten regleras i 23 § och eftergiften regleras i 23 d §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till etableringstillägg respektive bostadsersättning i förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. I 3 kap. Återbetalningsskyldigheten regleras i 3 kap. 16 § och eftergiften regleras i 3 kap. 20 §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 2 och 11 §§ SFB, men formuleras annorlunda.

Se mer om bedömningen om återbetalningsskyldighet och eftergift i kap 10.2.

2.4.2 Återkrav av bostadsbidrag

Det finns särskilda bestämmelser i SFB som gäller bostadsbidrag. I 108 kap. 9 § SFB regleras återbetalningsskyldigheten och i 108 kap. 12–14 §§ SFB förutsättningarna för eftergift. Se mer om detta i kapitlen om återbetalningsskyldighet och eftergift.

2.4.3 Återkrav av sjuklön och sjuklönegaranti

Vid handläggning av vissa ärenden enligt lagen [1991:1047] om sjuklön (SjLL) gäller bestämmelserna om återkrav i 108 kap. 2 och 11 §§ SFB (26 § SjLL).

Om den försäkrade har fått ersättning i form av sjuklönegaranti och därefter får den omtvistade sjuklönen eller del av den, ska ersättningen i motsvarande utsträckning

återbetalas. Det regleras av bestämmelserna i 108 kap. 2 och 11 §§. Se vidare Försäkringskassans vägledning (2011:1) *Sjuklöneförmåner*.

2.4.4 Återkrav av underhållsstöd

Reglerna om återbetalningsskyldighet för underhållsstöd finns i 108 kap. 8 § SFB. Möjligheterna att bevilja eftergift av återbetalningsskyldigheten regleras i 108 kap. 11 §.

3 När reglerna om återkrav ska tillämpas och inte

Det här kapitlet beskriver vilka situationer som omfattas av reglerna om återkrav, och några av de situationer som inte omfattas av reglerna om återkrav. Det är alltså inte i alla situationer som vi ska kräva tillbaka pengar även om de har betalats ut för mycket.

Se vidare avsnitt 3.1 för exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas. Se vidare avsnitten 3.2 och 3.3 för exempel på situationer när reglerna om återkrav inte ska tillämpas.

Läs mer

Läs mer i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande 2016:06, *Gränsen mellan återkrav och condictio indebiti*.

3.1 Exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas

Det är i första hand återkravsreglerna som gäller. Det är bara när det saknas regler om återkrav, eller när domstolspraxis begränsat möjligheterna att använda reglerna om återkrav, som principen om *condictio indebiti* ska tillämpas.

Här nedan följer exempel på situationer när reglerna om återkrav ska tillämpas.

När en försäkrad har ansökt om en förmån och

- får den utbetald men med ett felaktigt belopp
- får den utbetald flera gånger för samma tidsperiod
- får en annan persons utbetalning av samma förmån och utbetalningen beloppsmässigt överstiger det som den försäkrade rätteligen borde ha fått
- får fel förmån utbetald.

Andra situationer där reglerna om återkrav ska tillämpas är när

- den försäkrade anmäler uttag av en förmån och får den utbetald utan att ansökan har skickats in
- Försäkringskassan på grund av förväxling av personnummer felaktigt beviljar och betalar ersättning till fel person – exempelvis till en person som felaktigt blivit registrerad som förälder till ett barn. I en sådan situation ska reglerna om återkrav användas oavsett om personen som felaktigt fått ersättningen har eller har haft ett ärende hos Försäkringskassan.
- Försäkringskassan har missat att samordna ersättning vid utbetalning enligt 107 kap. 2 § SFB samt 5 kap. 1–5 §§ FEA. Fram till 31 december 2017 gäller reglerna i 11 och 12 §§ FAS
- Försäkringskassan betalar ut ersättning till såväl den försäkrade som till ett ombud som har fullmakt
- Försäkringskassan betalar dubbelt eller ett för högt belopp till ett ombud som har fullmakt
- Försäkringskassan betalar hela ersättningen till den försäkrade trots att det finns ett beslut om utmätning.

När Försäkringskassan betalar ut en ersättning kan en del av denna skickas till Kronofogden för den försäkrades räkning. Om det blir aktuellt med återkrav i ett sådant ärende kan Försäkringskassan återkräva den försäkrade även på den del som har

redovisats till Kronofogden. Denna situation kan till exempel inträffa om en försäkrad med pågående löneutmätning har fått för mycket ersättning och delar av den felaktiga ersättningen har betalats ut till Kronofogden.

3.2 Misstagsutbetalningar som inte omfattas av reglerna om återkrav

Det inträffar ibland att Försäkringskassan gör en misstagsutbetalning som inte kan återkrävas enligt socialförsäkringens regler om återkrav. Några sådana situationer har fastställts av Försäkringsöverdomstolen (FÖD Dom 1009-1982, är refererad FÖD 1984:22 och i FÖD Dom 178-1983).

Försäkringskassan kan i en sådan situation i stället kräva tillbaka misstagsutbetalningen med stöd av principen *condictio indebiti*.

3.2.1 Vad är *condictio indebiti*?

Condictio indebiti är en civilrättslig princip för återkrav som innebär att den som av misstag betalat ut ett belopp till någon har rätt att få tillbaka beloppet. *Condictio indebiti* är en civilrättslig princip som inte är reglerad i någon lag.

När Försäkringskassan begär att få tillbaka en felaktig utbetalning enligt principen om *condictio indebiti* är det inte ett förvaltningsrättsligt beslut. Det innebär att mottagaren av den felaktiga utbetalningen inte kan begära omprövning och överklaga beslutet. Ett ärende om *condictio indebiti* hanteras av de allmänna domstolarna, det vill säga tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen (HD). Se mer om utformning av begäran i avsnitt 3.2.4 Metodstöd – *Condictio indebiti*.

3.2.2 När ska principen om *condictio indebiti* tillämpas?

Försäkringskassan ska begära tillbaka ersättning enligt principen om *condictio indebiti*

- när Försäkringskassan har betalat ersättning till någon annan än den försäkrade trots att Försäkringskassan hade uppgifter om att betalningsmottagaren inte var behörig att ta emot betalning för den försäkrades räkning
- när Försäkringskassan har betalat ersättning till någon annan än den försäkrade på grund av felregistrering av kontonummer
- när Försäkringskassan felaktigt har betalat ut ersättning och det inte finns någon tillämplig återkravsregel.

Här nedan finns exempel på konkreta situationer när principen om *condictio indebiti* ska tillämpas

- Försäkringskassan har betalat ut ersättning till någon som utpekats som betalningsmottagare i fullmakt trots att fullmakten är återkallad och Försäkringskassan har fått uppgift om det
- Försäkringskassan har med stöd av 107 kap. 5 § SFB betalat ut ersättning till en kommun och av misstag betalat ut för mycket till kommunen
- Försäkringskassan har på grund av felregistrering av konto betalat ut ersättning till ett konto som inte innehas av den försäkrade
- Försäkringskassan har betalat ut ersättning till någon som tidigare har varit ställföreträdare för den försäkrade men inte är det längre, till exempel en förälder till någon som blivit myndig
- Försäkringskassan har betalat ut assistansersättning till en tidigare assistansanordnare trots att den försäkrade anmält byte av assistansanordnare i rätt tid
- Försäkringskassan har felaktigt eller med för högt belopp betalat ut ersättning för internationell vård (det finns inte någon tillämplig återkravsregel för internationell vård).

3.2.3 Rättspraxis om *condictio indebiti*

Huvudregeln vid *condictio indebiti* är att den som har gjort en felaktig utbetalning har rätt att kräva tillbaka pengarna. I praxis har avsteg gjorts från den regeln i vissa situationer. I domskäl har Högsta domstolen (HD) uttalat att "huvudregeln för *condictio indebiti* har sedan gammalt ansetts vara att den betalande har rätt att kräva tillbaka det för mycket erlagda, men avvägningen av de motstående intressen som gör sig gällande har lett till åtskilliga modifieringar, särskilt för fall då den som tagit emot betalningen har varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars inrättat sig efter betalningen". (NJA 1999 s. 575)

HD har prövat några mål där frågan gällde om principen om *condictio indebiti* var tillämplig. Se bland annat NJA 1933 s. 25, NJA 1961 s. 18, NJA 1970 s. 539, NJA 1989 s. 224, NJA 1991 s. 3, NJA 1994 s. 177, NJA 1999 s. 575.

Enligt HD:s argumentation talar följande emot att mottagaren ska betala tillbaka den felaktiga utbetalningen

- mottagaren har varit i god tro
- mottagaren har förbrukat den felaktiga utbetalningen eller annars inrättat sig efter betalningen
- den som gjort den felaktiga utbetalningen har varit oaktsam
- den som gjort den felaktiga utbetalningen inte snarast efter att felet upptäckts underrättat betalningsmottagaren.

När det gäller motsatt situation, det vill säga misstagsinbetalningar till Försäkringskassan, se Försäkringskassans vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

3.2.4 Metodstöd – *condictio indebiti*

För att kräva tillbaka en utbetalning till fel person ska Försäkringskassan utforma kravet som ett brev med begäran om återbetalning, inte ett beslut. I brevet ska det finnas information om orsaken till att Försäkringskassan begär tillbaka pengarna, sista dag för betalning och vad som händer om personen inte betalar. Det är viktigt att personen kan identifiera vilken betalning det handlar om och det kan därför i många fall vara lämpligt att i brevet ange vilket datum och till vilket konto som betalningen gjordes. Detta brev ligger sedan till grund för Försäkringskassans fortsatta hantering av fordran. Det är enbart beloppet före eventuellt skatteavdrag som kan begäras tillbaka.

3.2.5 Om personen inte betalar

Om personen inte betalar tillbaka övergår begäran om återbetalning till att bli en fordran som ska drivas in. Se vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

4 Vem kan återkrävas och till vem ska beslutet skickas?

Detta kapitel beskriver vem Försäkringskassan kan kräva tillbaka ersättning från och i vilka situationer som återkravsbeslutet ska skickas till annan än den försäkrade.

4.1 Huvudregel – Återkravet ska ställas mot den som beviljats ersättningen

Huvudregeln är att det är den som har beviljats en ersättning som blir återbetalnings-skyldig oavsett om det finns ett ombud, en god man, en förvaltare eller en förmyndare.

4.2 Återkrav mot minderårig

Försäkringskassan ska normalt inte ställa återkrav mot en försäkrad som är minderårig (under 18 år).

Det kan finnas särskilda skäl för att ställa ett återkrav mot en minderårig. Exempelvis kan den minderårige själv ha lämnat oriktiga uppgifter eller hans eller hennes ställföreträdare vill betala tillbaka ersättningen.

När det finns en särskilt förordnad vårdnadshavare för ett minderårigt barn ska återkravet ställas till den särskilt förordnade vårdnadshavaren. Det beror på att han eller hon har vårdnad om barnet.

4.2.1 Metodstöd – återkrav mot minderårig

Om handläggaren bedömer att det finns särskilda skäl för att ställa ett återkrav mot den minderårige, ska bedömningen först stämmas av med en ansvarig för återkrav på GF VO Rättsligt stöd. För att stämma av det mejlar handläggaren F GFR Rättsligt stöd.

Om handläggaren bedömer att återkravet inte ska ställas mot den minderårige ska handläggningen avbrytas och ärendet avslutas med en notering att det avslutas på grund av att den försäkrade är minderårig.

4.3 Återkrav av assistansersättning

108 kap. 9 a § SFB

När det gäller beslut enligt 2 § om återbetalning av ersättning får Försäkringskassan besluta om återkrav av assistansersättning från den försäkrades förmyndare, annan ställföreträdare eller den till vilken ersättningen har betalats ut enligt 51 kap. 19 § i stället för från den försäkrade.

Återkrav mot någon annan än den försäkrade får uppgå till högst det belopp som denne tagit emot.

Om det inte finns särskilda skäl, ska hela beloppet återkrävas från den försäkrades förmyndare i stället för från den försäkrade, om denne är under 18 år. Om det finns flera förmyndare, svarar de solidariskt för återkravet.

När förutsättningarna i 108 kap. 2 § är uppfyllda kan ett beslut om att återkräva assistansersättning riktas till någon av följande personer i stället för till den försäkrade:

- den försäkrades förmyndare
- annan ställföreträdare

- den till vilken ersättningen betalats ut enligt 51 kap. 19 § SFB, vilket exempelvis kan vara en anordnare.

Även om ersättningen har tagits emot av någon annan än den försäkrade kan den försäkrade bli återbetalningsskyldig.

Om förutsättningarna är uppfyllda både för att kräva tillbaka ersättning från den försäkrade och anordnaren, kan Försäkringskassan välja att ställa återkravet till anordnaren. Det här gäller oavsett om den försäkrade är över eller under 18 år. Försäkringskassan kan dock inte ställa återkrav både till den försäkrade och anordnaren.

Om den försäkrade har orsakat felutbetalningen och anordnaren varit i god tro, finns det inte förutsättningar att ställa återkrav till anordnaren. Försäkringskassan ska då ställa återkravet till den försäkrade.

Om den försäkrade är under 18 år, ska återkravet i regel ställas till förmyndarna. Men om det finns särskilda skäl ska återkravet ställas till den försäkrade. Särskilda skäl kan vara att barnet är nära 18 år och själv har ansökt om assistansersättning, eller att förmyndaren placerat alla tillgångar hos barnet (prop. 2012/13:1, utgiftsområde 9, s. 231). Försäkringskassan godtar dock inte längre ansökningar om assistansersättningar från minderåriga, se vägledning (2003:6) *Assistansersättning* och vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*. De nämnda situationerna kan alltså bedömas utgöra särskilda skäl, men i första hand ställs återkravet mot den anordnare som tagit emot ersättningen även i de här situationerna. Det kan även finnas andra omständigheter som kan utgöra särskilda skäl. Se avsnitt 4.2.1 om vad som gäller när det kan finnas särskilda skäl för att ställa krav mot en minderårig.

I de fall som Försäkringskassan ställer återkrav mot den försäkrade ingår det i anordnarens uppdrag att bistå den försäkrade med att betala tillbaka ersättning som inte använts för assistans (jfr prop. 2007/08:61 s. 25). Det kan därför vara lämpligt att skicka en kopia av beslutet till anordnaren. Den försäkrade måste då ge sitt samtycke till det.

4.4 Återkrav av bostadsbidrag

Makar (eller sambor) som gemensamt ansökt om och beviljats bostadsbidrag är i rättslig mening solidariskt ansvariga för att betala tillbaka för mycket utbetalt bidrag. Det gäller både preliminärt och slutligt bostadsbidrag. Återkravet ställs normalt mot båda makarna, men kan i vissa fall riktas mot en av dem på grund av att återkravet omfördelas efter att en av makarna begärt omfördelning (se 11 § Riksförsäkringsverkets föreskrifter [RFFS 1996:12] om inkomstprövning och avstämning vid beslut om bostadsbidrag).

4.5 Återkrav av underhållsstöd

I ärenden om underhållsstöd ska Försäkringskassan återkräva den som ersättningen har betalats ut till. I 18 kap. 15–19 §§ SFB regleras till vem eller vilka som underhållsstöd kan betalas ut.

4.6 Återkrav av vårbidrag

I ärenden om vårbidrag ska Försäkringskassan kräva tillbaka ersättning med det belopp som föräldern har fått felaktigt. Det är bara en förälder som kan beviljas vårbidrag enligt 22 kap. 3 § SFB. Föräldrarna kan visserligen begära att båda föräldrarna ska få utbetalningar enligt 22 kap. 16 § SFB, men återkravet kan trots det enbart ställas mot den föräldern som har beviljats vårbidrag med det belopp som den föräldern har fått felaktigt.

Om båda föräldrarna uppfyller villkoren för vårbidrag, får den förälder som står för den huvudsakliga tillsynen och vården av barnet vårbidrag enligt 22 kap. 15 § SFB, och det är alltså mot den föräldern som återkravet ska ställas.

4.7 Återkrav av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning

Ansvaret för återbetalning av omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning är enskilt, oavsett om ansökan om förmånerna gjordes gemensamt med någon annan. Återkravet kan bara omfatta det belopp som personen har mottagit.

4.8 Återkrav när den försäkrade har ett ombud, en god man eller en förvaltare

Det är den som har beviljats ersättningen som blir återbetalningsskyldig även om det finns ett ombud, en god man eller en förvaltare. Det här gäller med undantag för återkrav av assistansersättning, där det finns särskilda regler om till vem återkrav kan ställas och vem som blir återbetalningsskyldig. Se avsnitt 4.3 för att läsa om det som gäller assistansersättning.

Läs mer

Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* om vem vi ska skicka kommuniserings- och beslutsbrev till i dessa situationer.

4.9 Återkrav mot bolag och ekonomiska föreningar

När Försäkringskassan ska ställa ett återkrav mot ett bolag eller en ekonomisk förening är det viktigt att utreda vem som företräder bolaget respektive den ekonomiska föreningen.

Bolagsverket har uppgift om vilka som tecknar firman i ett aktiebolag, handelsbolag och kommanditbolag. Se vidare www.bolagsverket.se.

4.9.1 Handelsbolag

Ett handelsbolag finns när två eller fler fysiska eller juridiska personer har avtalat att gemensamt bedriva näringsverksamhet i bolag och bolaget har registrerats i handelsregistret (1 kap. 1 § lagen [1980:1102] om handelsbolag och enkla bolag [HBL] och 1 § handelsregisterlagen). Ett handelsbolag är en juridisk person på så sätt att bolaget har rättigheter och skyldigheter och kan föra talan inför domstolar (1 kap. 4 § HBL).

I ett handelsbolag ansvarar varje delägare solidariskt och personligt för bolagets förpliktelser (2 kap. 20 § HBL). Bolagets skulder kan utkrävas hos vem som helst av bolagsdelägarna.

Återkravet ska riktas mot handelsbolaget.

4.9.2 Kommanditbolag

Kommanditbolag är ett handelsbolag där en eller flera bolagsmän bara ansvarar för den kapitalinsats han eller hon har satt in, eller åtagit sig att sätta in, i bolaget (1 kap. 2 § HBL). En sådan bolagsman kallas kommanditdelägare. Alla bolagsmän i ett kommanditbolag får inte vara kommanditdelägare, utan det ska finnas minst en bolagsman som solidariskt och personligt ansvarar för bolaget förpliktelser (3 kap. 2 § och 2 kap. 20 § HBL). En sådan bolagsman kallas komplementär. Komplementären har ett obegränsat ansvar. Om komplementären försvinner från kommanditbolaget, övergår bolaget till att bli ett handelsbolag och delägarna blir personligt ansvariga för bolagets skulder (3 kap. 2 § HBL).

Återkravet ska ställas mot kommanditbolaget.

4.9.3 Aktiebolag

I ett aktiebolag är ingen aktieägare i regel personligt ansvarig för bolagets förpliktelser utöver det kapital var och en satt in i bolaget (1 kap. 3 § aktiebolagslagen [2005:551] [ABL]).

Återkravet ska därför riktas mot aktiebolaget.

4.9.4 Ekonomisk förening

En ekonomisk förening driver ekonomisk verksamhet för att främja medlemmarnas ekonomiska intressen. Den ska ha minst tre medlemmar (2 kap. 1 § lagen [1987:667] om ekonomiska föreningar [EFL]).

En ekonomisk förening ska registreras hos Bolagsverket och blir då en juridisk person. Den ekonomiska föreningens medlemmar är inte personligt ansvariga för föreningens skulder och andra förpliktelser utöver kapitalinsatsen. (1 kap. 2 och 3 §§ EFL och 2 § förordningen [1987:978] om ekonomiska föreningar)

Vem som tecknar föreningens firma finns beskrivet i föreningens stadgar och aktuellt årsmötesprotokoll.

Återkravet ska ställas mot den ekonomiska föreningen.

4.10 Återkrav mot myndigheter, kommuner och landsting

Om Försäkringskassan ska återkräva ett belopp från en myndighet, kommun eller ett landsting ska återkravet ställas mot denna. Den eller de personer som representerar myndigheten, kommunen eller landstinget ska styrka sin behörighet i samband med exempelvis svar på kommunikering. Behörigheten styrks genom utdrag ur arbetsordning eller annan handling.

4.11 Återkrav mot dödsbo

När en person avlider övergår ansvaret för den avlidna personens tillgångar och skulder till dödsboet. Om personen har fått för mycket ersättning, ska återkravet därför ställas mot dödsboet. Det följer av att dödsboet har tagit över den avlidnes tillgångar och skulder. (HFD 2011 ref. 74, Lavin, Återbetalning av social ersättning, 1986, s. 91)

Det är delägarna i boet som företräder boet, men de är inte personligen ansvariga för boets skulder om de inte har använt dödsboets tillgångar på ett felaktigt sätt. (Se vidare FÖD-dom 980-1986, är refererad 1987:33, HFD 7013-10, är refererad 2011:74 samt vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*).

Försäkringskassan utreder och beslutar om återkrav oberoende av bouppteckning, dödsboanmälan eller bodelning. Att dödsbodelägarna inte har känt till och därför inte tagit med Försäkringskassans krav i bouppteckningen eller har skiftat ut boets tillgångar påverkar inte Försäkringskassans utredning och beslut om återkrav.

Det kan bli aktuellt att ställa återkrav till ett dödsbo i två situationer

- Den försäkrade har avlidit efter att ersättningen betalats ut felaktigt, men innan Försäkringskassan hunnit ställa beslut om återkrav till den försäkrade
- Försäkringskassan har betalat ut en ersättning trots att rätten till ersättning har upphört på grund av att den försäkrade har avlidit, det vill säga den felaktiga utbetalningen har gjorts till dödsboet.

Dödsboet företräds av samtliga dödsbodelägare i förening. Ett vanligt, praktiskt förfarande är att dödsbodelägarna lämnar fullmakt till en av delägarna som då företräder dödsboet med stöd av fullmakterna.

5 Försäkringskassans utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i återkravsärenden

En grundläggande beskrivning av utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i Försäkringskassans förmånsärenden (enskildas ansökningsärenden) finns i vägledningen (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Syftet med detta kapitel är att mot bakgrund av vad som beskrivs i vägledningen (2004:7) förklara de skillnader som finns i fråga om utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav när det gäller handläggningen av återkravsärenden.

Ordet *utredning* används i detta kapitel som samlingsbegrepp för de uppgifter och underlag som finns i ett ärende.

Läs mer

Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* och i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (2022:05) *Beviskrav vid bedömning av återbetalningsskyldighet*.

5.1 En misstänkt felutbetalning utreds i tre steg

Handläggningen av en misstänkt felutbetalning sker enligt följande.

1. Först utreds om ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp. Den utredningen gäller alltså frågan om rätten till en ersättning för förfluten tid. Läs mer om felutbetalningar i kap. 6.
2. Om det visar sig att ersättningen har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp utreds om förutsättningarna för återbetalningsskyldighet är uppfyllda (t.ex. 108 kap. 2 § SFB). Läs mer om återbetalningsskyldighet i kap. 7–10.
3. Om den som fått ersättningen bedöms vara återbetalningsskyldig för ett visst belopp ska det även utredas om det finns särskilda skäl för att efterge beloppet helt eller delvis (t.ex. 108 kap. 11–14 §§ SFB). Läs mer om eftergift i kap. 11–14.

Samtliga utredningssteg – även den initiala bedömningen av om en ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp – anses vara led i Försäkringskassans handläggning av ett återkravsärende (RÅ 2009 ref. 38). Det innebär:

- att utredningsstegen 1, 2 och 3 omfattas av den utredningsskyldighet som gäller för Försäkringskassan i återkravsärenden,
- att utredningsstegen 1 och 2 dessutom omfattas av det beviskrav som gäller för Försäkringskassan i återkravsärenden. Se vidare i avsnitt 5.4.

5.2 Försäkringskassans utredningsskyldighet

Försäkringskassans utredningsskyldighet regleras i FL, som gäller generellt för handläggande förvaltningsmyndigheter, och i SFB, som gäller handläggning hos Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten.

9 § FL

Ett ärende ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts.

Handläggningen ska vara skriftlig. Myndigheten får dock besluta att handläggningen helt eller delvis ska vara muntlig, om det inte är olämpligt.

23 § FL

En myndighet ska se till att ett ärende blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver.

En enskild part som inleder ett ärende ska medverka genom att så långt som möjligt ge in den utredning som parten vill åberopa till stöd för sin framställning.

Om det behövs ska myndigheten genom frågor och påpekanden verka för att parten förtydligar eller kompletterar framställningen.

110 kap. 13 § SFB

Den handläggande myndigheten ska se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver.

Den enskilde är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk. För sådant uppgiftslämnande gäller även 4 § andra stycket, om inte särskilda skäl talar mot det.

Försäkringskassan har generellt en omfattande utredningsskyldighet i socialförsäkringsärenden. Det innebär att vi ska leda utredningen i varje ärende och se till att erforderligt material kommer in (prop. 2008/09:200 s. 553). Försäkringskassan har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet är sådant att ett materiellt riktigt beslut kan fattas, det vill säga ett beslut som grundas på de verkliga förhållandena och en korrekt tillämpning av gällande rätt (prop. 2016/17:180 s. 147 f.).

Även om Försäkringskassan kan sägas ha en omfattande utredningsskyldighet i alla socialförsäkringsärenden, så blir ansvaret för utredningen i princip något mer omfattande när ärendet avser återkrav. Det beror framförallt allt på att Försäkringskassan har en bevisbörda i återkravsärenden, vilket inte är fallet i ansökningsärenden (HFD 2011 ref. 81, HFD 2013 ref. 50, HFD 2021 not 1). Det beror också på att den enskilde generellt sett medverkar i mindre omfattning när ärendet rör återkrav. Dessutom är bevisbördan i återkravsärenden förenad med ett högt beviskrav. Detta ställer sammantaget högre krav på utredningen (genom vilken bevisningen samlas in) som måste vara robust i bevishänseende. Med detta menas, att om ärendet inte har utretts tillräckligt, och det återstår någon omständighet att utreda som har betydelse för frågan om den enskilde är återbetalningsskyldig, så har vi inte uppnått beviskravet och kan inte besluta om återkrav (se Lindkvist Gustav, *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen*, JUNO-version 1 2019 s. 131 f.). Se vidare i avsnitt 5.4.

Utredningsskyldigheten är primär i förhållande till bevisprövningen. Det innebär att Försäkringskassan måste ha fullgjort sin utredningsskyldighet för att kunna pröva ärendet i sak, det vill säga pröva om beviskravet är uppnått både för att det har skett en felutbetalning och för att den enskilde är återbetalningsskyldig. Se avsnitt 5.4.

5.2.1 Den enskildes medverkan under utredningen

När det gäller den enskildes medverkan under utredningen av ett ärende finns det betydande skillnader mellan Försäkringskassans ansökningsärenden och de ärenden som rör återkrav. En enskild som ansökt om en ersättning är skyldig att lämna vissa

uppgifter (23 § andra stycket FL), men denna skyldighet gäller inte när det handlar om ett återkravsärende.

Även i 110 kap. 13 § andra stycket SFB stadgas en uppgiftsskyldighet vilken rent lagtekniskt gäller även för återkravsärenden. Uppgiftsskyldigheten avser sådana faktiska förhållanden som har betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av SFB (prop. 2008/09:200 s. 555 f.). Bestämmelsen har endast begränsad betydelse i återkravsärenden. Detta som en konsekvens av att den enskilde för att fullgöra sin uppgiftsskyldighet inte behöver lämna uppgifter på heder och samvete (prop. 2008/09:200 s. 556 och prop. 1996/97:121 s. 37). Enskilda lämnar inte uppgifter på heder och samvete, vilket innebär att Försäkringskassan inte kan utgå från att uppgifterna är korrekta i samma utsträckning som i de fall där uppgifter har lämnats på heder och samvete. Se mer om heder och samvete i avsnitt 5.2.2.

Mot bakgrund av att Försäkringskassan i återkravsärenden har det yttersta ansvaret för att det höga beviskravet i utredningen har uppnåtts finns begränsade möjligheter att involvera den enskilde i utredningen. Vi måste därför i stor utsträckning själva hämta in nödvändiga uppgifter.

Om vi i ett återkravsärende har begärt in en viss uppgift från den enskilde som denne inte lämnar in, så måste vi alltså själva försöka hämta in uppgiften (prop. 2008/09:200 s. 554 f. samt prop. 2016/17:180 s. 147 f.). Om vi skulle misslyckas med detta inhämtande kan vi ändå anses ha fullgjort vår utredningsskyldighet enligt 110 kap. 13 § första stycket SFB. Detta under förutsättning att det endast är den uppgiften som saknas och att vi har utnyttjat alla våra utredningsbefogenheter för att få in uppgiften. Det kanske till exempel bara är den enskilde som har den uppgift som Försäkringskassan behöver. Även om vi i ett sådant fall kan anses ha uppfyllt vår utredningsskyldighet, så beror utgången i återkravsärende på om uppgifterna i utredningen når upp till beviskravet och att vi fullgjort vår bevisbörda. Se avsnitt 5.4.

5.2.2 På heder och samvete – särskilda skäl

I 110 kap. 13 § andra stycket SFB finns en hänvisning till 110 kap. 4 § andra stycket SFB. Hänvisningen innebär att den enskilde ska fullgöra sin uppgiftsskyldighet genom att lämna uppgifter om faktiska förhållanden på heder och samvete. Enligt 110 kap. 13 § andra stycket SFB gäller inte detta om det finns *särskilda skäl* som talar emot.

De omständigheter som kan leda till ett återkrav är typiskt sett sådana att de ibland kan föranleda misstanke om brott. Den som skriftligen på heder och samvete lämnar osanna uppgifter gör det under straffansvar. Detta, liksom förhållandet att den som misstänks för ett brott har rätt att tiga och inte är underkastad någon sanningsplikt, bör i ett återkravsärende medföra att det finns sådana *särskilda skäl* som talar mot att den enskilde ska lämna sina uppgifter på heder och samvete (prop. 1996/97:121 s. 37).

5.3 Utredningsmetoder

110 kap. 14 § SFB

När det behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk får den handläggande myndigheten

1. göra förfrågan hos den försäkrades arbetsgivare, läkare, anordnare av personlig assistans eller någon annan som kan antas kunna lämna behövliga uppgifter,
2. besöka den försäkrade,
3. begära ett utlåtande av viss läkare eller någon annan sakkunnig, samt
4. begära att den försäkrade genomgår undersökning enligt lagen (2018:744) om försäkringsmedicinska utredningar eller någon annan utredning eller deltar i ett avstämningmöte för bedömning av den försäkrades medicinska tillstånd och arbetsförmåga, behov av hjälp i den dagliga livsföringen samt behovet av och möjligheterna till rehabilitering.

110 kap. 31 § SFB

Myndigheter, arbetsgivare och uppdragsgivare, anordnare av personlig assistans samt försäkringsinrättningar ska på begäran lämna Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Skatteverket och allmän förvaltningsdomstol uppgifter som avser en namngiven person när det gäller förhållanden som är av betydelse för tillämpningen av denna balk.

Arbetsgivare och uppdragsgivare är även skyldiga att lämna sådana uppgifter om arbetet och arbetsförhållandena som behövs i ett ärende om arbetsskadeförsäkring.

Av 110 kap. 13 § första stycket SFB framgår att Försäkringskassan ska se till att ärendena blir utredda i den omfattning som deras beskaffenhet kräver. Detta innebär att det är Försäkringskassan som leder utredningen och som bestämmer vilket underlag som behövs för att kunna göra en korrekt bedömning i det enskilda fallet.

Vilka utredningsbefogenheter Försäkringskassan har till sitt förfogande regleras huvudsakligen i 110 kap. 14 och 31 §§ SFB.

Enligt 110 kap. 14 § SFB får Försäkringskassan bland annat göra förfrågningar hos andra aktörer än den enskilde som antas kunna lämna behövliga uppgifter. Av bestämmelsen följer vidare att Försäkringskassans förfrågan inte är förenad med någon skyldighet för mottagaren att lämna ut de uppgifter som efterfrågas.

I 110 kap. 31 § SFB föreskrivs en uppgiftsskyldighet för myndigheter och diverse andra aktörer. De i bestämmelsen uppräknade aktörerna är på begäran av Försäkringskassan skyldiga att lämna uppgifter som avser den försäkrade när det gäller förhållanden som är av betydelse för tillämpningen av SFB. Bestämmelsen har dessutom en sekretessbrytande effekt såvitt avser uppgifter som lämnas från en myndighet till en annan myndighet (jfr 10 kap. 28 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen).

Läs mer

Läs mer i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

5.4 Bevisbörda och beviskrav

Bevisbörda är ett juridiskt begrepp som innebär att när något ska bevisas så är det den av parterna som påstår något som ska bevisa sitt påstående. Om den som har bevisbördan inte förmår att bevisa sina påståenden blir avgörandet till dennes nackdel.

I ett återkravsärende är det Försäkringskassan som har bevisbördan (HFD 2011 ref. 81, HFD 2013 ref. 50 och HFD 2021 not 1). Det är alltså vi som ska bevisa vårt påstående om att det föreligger återbetalningsskyldighet.

Att Försäkringskassan har bevisbördan innebär att det är vårt ansvar att visa att de faktiska omständigheterna i ärendet ger tillräckligt stöd för vårt påstående, att det har skett en felaktig utbetalning och att den enskilde antingen har orsakat denna utbetalning eller insett eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var fel. Vad som är tillräckligt stöd framgår av beviskravet som beskrivs nedan. Det innebär att om vi kan visa detta, med den grad av säkerhet som framgår av beviskravet, så har vi fullgjort vår bevisbörda och kan besluta om återbetalningsskyldighet. Om vi däremot inte förmår att visa detta, med den grad av säkerhet som framgår av beviskravet, så har vi inte fullgjort vår bevisbörda och kan således inte besluta om återbetalningsskyldighet. Se avsnitt 5.4.2 - metodstöd.

Bevisbördan omfattar inte alla omständigheter som kan finnas i ett ärende, utan endast faktiska omständigheter som har omedelbar betydelse för utgången i ärendet. Dessa omständigheter brukar kallas rättsfakta.

Beviskravet anger med vilken grad av säkerhet en omständighet måste vara visad för att bevisbördan ska vara fullgjord och omständigheten kunna läggas till grund för ett beslut.

Det beviskrav Försäkringskassan måste uppnå i ett återkravsärende är "hög grad av sannolikhet", såvida inte ett annat beviskrav anges i författning, förarbeten eller framgår av vägledande avgörande från högsta instans (se FKRS 2022:05).

För att kunna fatta ett beslut om återkrav, exempelvis enligt 108 kap. 2 § SFB, måste vi alltså kunna visa att det föreligger

- en hög grad av sannolikhet för att ersättning har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp och
- en hög grad av sannolikhet för att den enskilde orsakat den felaktiga utbetalningen genom att lämna en oriktig uppgift eller låtit bli att fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet eller att den enskilde insett eller skäligen borde ha insett att ersättning har utgått felaktigt eller med för högt belopp.

Det är svårt att exemplifiera vad som avses med beviskravet "hög grad av sannolikhet" och hur det förhåller sig till andra beviskrav t.ex. beviskravet "sannolikt" som är det normala beviskravet i Försäkringskassans ansökningsärenden. I den juridiska litteraturen brukar man förklara hur olika beviskrav förhåller sig till varandra genom att använda procentsatser, där 100 % är full säkerhet. I litteraturen anses beviskravet "hög grad av sannolikhet" motsvara 80-90 % säkerhet medan beviskravet "sannolikt" anses motsvara 60-75 % säkerhet. Dessa procentsatser används endast i illustrationssyfte och är inget som lämpar sig att använda i de konkreta situationer som uppkommer i våra återkravsärenden och vid vår bevisvärdering i dessa ärenden. I ett återkravsärende handlar det istället om att bedöma vilken ungefärlig nivå som bevisningen når upp till och det ska inte göras någon exakt procentuell bedömning.

När det gäller eftergiftsbedömningen så är förhållandena annorlunda.

Försäkringskassan ska, inom ramen för sin utredningsskyldighet, göra en individuell och sammanvägd bedömning av alla kända omständigheter som talar för eller emot eftergift för att bedöma om det föreligger särskilda skäl för eftergift (RÅ 2008 ref. 2). Denna bedömning omfattas inte av någon bevisbörda.

Om den enskilde som skäl för eftergift åberopar någon omständighet som inte tidigare varit känd för Försäkringskassan så har den enskilde bevisbördan för den omständigheten (Jfr Rönström Emma, *Återbetalning av socialförsäkringsersättning och arbetslöshetsersättning*, JUNO-version 1 2021 s. 270). Skulle den enskilde exempelvis vid kommunikeringen åberopa ekonomiska skäl för eftergift så måste han eller hon visa att det verkligen föreligger svårigheter att betala tillbaka. Om den enskilde inte lämnar några eller tillräckliga uppgifter kommer Försäkringskassan inte att ta hänsyn till omständigheten vid eftergiftsbedömningen. När den enskilde har bevisbördan gäller samma beviskrav som i ett förmånsärende.

5.4.1 Lägre beviskrav i vissa fall

18 kap. 3 § SFB

När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress eller är gifta med varandra ska de anses bo tillsammans. Detta gäller dock inte om den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar något annat.

Om andra omständigheter gör det sannolikt att föräldrarna bor tillsammans, måste den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visa att de inte gör det.

95 kap. 6 § SFB

Sambor likställs med makar när det gäller bostadsbidrag.

Om det på grund av omständigheterna är sannolikt att två personer är sambor, ska de likställas med sambor. Detta gäller inte om den som ansöker om bostadsbidrag eller den som bidraget betalas ut till visar att de inte är sambor.

95 kap. 7 § SFB

När det gäller bostadsbidrag ska personer som är gifta med varandra anses bo tillsammans om inte den som ansöker om bostadsbidrag eller den som får bidraget visar något annat.

100 kap. 3 § SFB

Sambor likställs med makar när det gäller bostadstillägg.

Om det på grund av omständigheterna är sannolikt att två personer är sambor, ska dessa likställas med sambor. Detta gäller inte om den som ansöker om bostadstillägg eller den som sådant bidrag betalas ut till visar att de inte är sambor.

HFD har fastslagit att Försäkringskassan ska tillerkännas en viss bevislättning – det vill säga ett lägre beviskrav än som vanligen gäller i ärenden om återkrav – för den omständigheten att två personer är sambor (HFD 2013 ref. 50). Det aktuella målet i HFD avsåg återkrav av bostadsbidrag men det lägre beviskravet anses tillämpligt även när det gäller att bedöma samboförhållanden i återkravsärenden avseende bostadstillägg och underhållsstöd (se t.ex. Kammarrätten i Sundsvall, dom 2014-05-07 i mål nr 2636-2638-13). Ett lägre beviskrav ska alltså tillämpas såväl för omständigheten att två personer är sambor (bostadsbidrag, bostadstillägg) som för omständigheten att två personer bor tillsammans (underhållsstöd).

Bakgrunden till detta lägre beviskrav i återkravsärenden är vissa bestämmelser i respektive förmånslagstiftning som reglerar hur rätten till bostadsbidrag, bostadstillägg och underhållsstöd ska bestämmas. För dessa förmåner har det införts presumtionsregler för vilka som ska anses vara sambor eller anses bo tillsammans vid ansökan om förmån (jfr 18 kap. 3 §, 95 kap. 6 och 7 §§ samt 100 kap. 3 § SFB). Enligt HFD saknas stöd för att tillämpa dessa presumtionsregler i en återkravsituation (HFD

2013 ref. 50). HFD anger dock, att de särskilda utrednings- och bevissvårigheter som uppkommer när ett samboförhållande ska bedömas även ska beaktas i återbetalningsärenden. Det beviskrav Försäkringskassan ska uppfylla i sådana fall bör därför inte sättas lika högt som vanligen gäller i ärenden om återkrav.

Försäkringskassan har fortfarande bevisbördan i återkravsärendet och det ligger således på oss att visa att personerna är sambor eller bor tillsammans, men det beviskrav vi måste uppnå för att fullgöra bevisbördan ska således inte sättas lika högt som vanligen gäller i återkravsärenden (HFD 2013 ref. 50). Det framgår inte av avgörandet HFD 2013 ref. 50 vilket lägre beviskrav som ska tillämpas i dessa fall. Det finns dock skäl att anta att det beviskrav Försäkringskassan ska uppnå för omständigheten, att två personer är sambor eller bor tillsammans, i ärenden gällande återbetalning av bostadsbidrag, bostadstillägg och underhållsstöd bör vara "sannolikt".

Trots det lägre beviskravet för att två personer är sambor eller bor tillsammans har vi samma utredningsskyldighet som gäller i alla återkravsärenden. Vi måste fortfarande utreda och värdera alla omständigheter i ärendet.

5.4.2 Metodstöd – om beviskravet inte är uppfyllt

Om vi inte uppfyller beviskravet i en utredning av en felaktig utbetalning, så får det olika konsekvenser beroende på vilken del av utredningen det avser. Detta metodstöd visar denna skillnad, men är inte avsett att visa vilken yrkesroll som gör vad i handläggningsprocessen.

I eftergiftsbedömningen har Försäkringskassan inte någon bevisbörda och den omfattas därför inte av detta metodstöd. Ett metodstöd för eftergiftsbedömningen finns i kapitel 14.

Del 1 – är utbetalningen felaktig?

En förutsättning för att pröva återbetalningsskyldigheten (108 kap 2 § SFB eller motsvarande bestämmelser) är att ersättning har betalats ut felaktigt eller med ett för högt belopp. Om vi inte med en hög grad av sannolikhet kan visa att utbetalningen är fel så kan vi inte pröva återbetalningsskyldigheten. Det innebär att vi måste lägga ned utredningen. I det läget skapar vi inget beslutsunderlag för återkrav.

Del 2 – är den enskilde återbetalningsskyldig?

För att kunna besluta om återbetalningsskyldighet (där den inte är strikt) ska vi med hög grad av sannolikhet kunna visa något av följande:

- Att den enskilde själv har orsakat felutbetalningen.
- Att den enskilde har insett att utbetalningen var fel.
- Att den enskilde skäligen borde ha insett att utbetalningen var fel.

Kan vi inte med hög grad av sannolikhet visa något av detta så är den enskilde inte återbetalningsskyldig och vi fattar beslut om det. I det här fallet, till skillnad från i del 1, så har vi alltså prövat förutsättningarna enligt 108 kap. 2 § SFB och är därmed skyldiga att fatta ett beslut.

6 Felaktiga utbetalningar

Det här kapitlet innehåller en beskrivning av vad som är en felaktig utbetalning. Försäkringskassans uppdrag är att besluta om och betala ut rätt ersättning på ett riktigt sätt. Av detta följer att felaktiga utbetalningar ska rättas till, bland annat genom att Försäkringskassan återkräver ersättning som betalats ut felaktigt.

6.1 Definition av begreppet felaktiga utbetalningar

I den här vägledningen används begreppet felaktig utbetalning enbart när ersättning betalats ut som den försäkrade inte haft rätt till, eller betalats med ett för högt belopp. Detta i enlighet med betydelsen i 108 kap. 2 § SFB.

6.2 När är en utbetalning felaktig?

Om Försäkringskassan misstänker att en försäkrad har fått mer pengar än vad han eller hon har rätt till, ska Försäkringskassan normalt utreda utbetalningen för att kunna avgöra om den är felaktig. I en del ärenden är det uppenbart att den försäkrade fått en felaktig utbetalning, medan andra ärenden kräver en utförligare utredning för att man ska kunna konstatera att den försäkrade fått en felaktig utbetalning.

Om det finns misstankar om att en försäkrad har fått flera felaktiga utbetalningar, måste varje utbetalning och varje tidsperiod utredas. Det kan handla om att personen har fått ersättning löpande, eller fått ersättning för flera olika dagar eller perioder. I en del ärenden kan det räcka med att konstatera från och med när rätten till ersättning upphört, medan det i andra ärenden krävs en utförligare utredning av varje utbetalning.

Ibland kommer en utbetalning i retur till Försäkringskassan. Det innebär att pengarna kommer tillbaka till Försäkringskassan innan de nått mottagaren, se vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* för närmare beskrivning av returhantering.

En utbetalning som kommer i retur till Försäkringskassan kan inte vara felaktig eftersom den inte blivit genomförd, och den omfattas alltså inte av återkravsbestämmelserna.

Om det däremot är den avsedda mottagaren som har betalat tillbaka pengarna till Försäkringskassan, har utbetalningen genomförts och kan då också vara felaktig. Om den är felaktig, ska en återkravsutredning genomföras för att pröva om den försäkrade kan beviljas eftergift.

Det är viktigt att fastställa när en försäkrad fick kännedom om det som påverkat rätten till ersättning, eftersom det är vid den tidpunkten som han eller hon blev uppgifts- och anmälningsskyldig. Tidpunkten har ofta betydelse för personens rätt till ersättning.

6.2.1 Ta ställning till rätten till den utbetalda ersättningen

Försäkringskassan ska bedöma om en utbetalning är felaktig utifrån de regler som gäller för den aktuella förmånen.

Om Försäkringskassan kommer fram till att en försäkrad inte skulle haft rätt till hela eller delar av den utbetalda ersättningen ska Försäkringskassan bedöma vilken ersättning han eller hon skulle haft rätt till om alla relevanta förhållanden varit kända. Om den försäkrade exempelvis har beviljats bostadsbidrag som ensamstående, men det visar sig att han eller hon bor tillsammans med någon ska Försäkringskassan pröva om den försäkrade hade haft rätt till bostadsbidrag som sammanboende. Försäkringskassan ska göra denna prövning ex officio, det vill säga på eget initiativ. Den försäkrade behöver inte ansöka om den korrekta ersättningen.

6.2.2 Metodstöd – felaktiga utbetalningar till socialnämnd

I vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* beskrivs hanteringen av utbetalningar till socialnämnd. När dessa blir felaktiga hanteras de enligt nedan.

När det finns en fullmakt från den försäkrade om att socialnämnden ska vara betalningsmottagare och förvalta den försäkrades ersättning, ska förmånshandläggaren initiera en återkravsutredning gentemot den försäkrade om Försäkringskassan har betalat ut för mycket till socialnämnden.

När retroaktivt beviljad ersättning felaktigt betalats ut till socialnämnden ska förmånshandläggaren först bevaka att socialnämnden betalar tillbaka inom 30 dagar. Om betalning inte kommer in till Försäkringskassan ska förmånshandläggaren initiera en utredning enligt *condictio indebiti* gentemot kommunen, samt kontakta VS Ekonomi via funktionsbrevlådan F VS Ekonomi för åtgärd av den öppna posten.

6.3 Preskription av felaktiga utbetalningar

Det är bestämmelserna om preskription som avgör hur långt tillbaka i tiden ett återkrav av en felaktig utbetalning kan sträcka sig. Utgångspunkten för preskriptionstiden är när den felaktiga utbetalningen gjordes (jfr prop. 1979/80:119 om preskriptionslag m.m., avsnitt 7 s. 89). Försäkringskassans beslut om återkrav är ett preskriptionsavbrott. Preskriptionstiden för Försäkringskassans fordran mot en återbetalningsskyldig person är tio år (2 § preskriptionslagen [1981:130]). Försäkringskassan kan alltså återkräva felaktigt utbetalad ersättning maximalt tio år tillbaka i tiden.

Om en felaktig utbetalning sträcker sig längre tillbaka i tiden än tio år är det lämpligt att Försäkringskassan i ärendet dokumenterar preskriptionstidpunkten.

7 Allmänt om återbetalningsskyldighet

Detta kapitel innehåller en övergripande beskrivning av reglerna om återbetalningsskyldighet.

7.1 Reglering av återbetalningsskyldighet

Reglerna om återbetalningsskyldighet i 108 kap. 2 § SFB gäller de flesta förmånerna inom socialförsäkringen. Alla förmånsslag som regleras i SFB omfattas av återbetalningsregeln. Dessutom hänvisar flera författningar till 108 kap. 2 § SFB eller har bestämmelser som motsvarar reglerna i 108 kap. 2 § SFB.

Några förmåner omfattas inte av reglerna i 108 kap. 2 § SFB. För dem gäller andra regler om återbetalningsskyldighet. Se kapitel 10 för beskrivning av återbetalningsskyldighet som gäller förmånerna aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning, enligt förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser (FEA).

Bostadsbidrag och underhållsstöd omfattas av strikt återbetalningsskyldighet. Se mer i kapitel 10.

7.2 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB

Den försäkrade kan bli återbetalningsskyldig när han eller hon har orsakat den felaktiga utbetalningen eller när ersättning i annat fall betalats ut felaktigt. Det framgår av 108 kap. 2 § SFB. Men bedömningen av återbetalningsskyldigheten skiljer sig åt beroende på om det är den försäkrade som har orsakat den felaktiga utbetalningen eller inte.

I ett och samma ärende kan det finnas olika orsaker till att ersättning har betalats ut felaktigt. Ett exempel på det är om den försäkrade anmält ändrade förhållanden för sent, men att Försäkringskassan därefter inte tagit tillvara den försäkrades uppgifter.

Se kapitel 8 för beskrivning av bedömningen av återbetalningsskyldighet när den försäkrade orsakat den felaktiga utbetalningen och kapitel 9 för beskrivning av bedömningen när Försäkringskassan eller någon annan orsakat den felaktiga utbetalningen.

8 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB – den försäkrade har orsakat den felaktiga utbetalningen

Den försäkrade är återbetalningsskyldig om han eller hon har orsakat en felaktig utbetalning genom att

- lämna oriktiga uppgifter, eller
- inte fullgöra sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet.

Det innebär att det saknar betydelse om den försäkrade förstod att uppgifterna var felaktiga, eller kände till att han eller hon hade en uppgifts- och anmälningsskyldighet.

8.1 Den som lämnar oriktiga uppgifter är alltid återbetalningsskyldig

När en försäkrad har orsakat en felaktig utbetalning genom att lämna oriktiga uppgifter är han eller hon återbetalningsskyldig (108 kap. 2 § SFB). Det gäller även om den försäkrade inte hade för avsikt att orsaka den felaktiga utbetalningen. Det saknar också betydelse om han eller hon hade förstått att uppgifterna var oriktiga. Den försäkrade kan till exempel ha angett att han eller hon skulle vara föräldraledig en viss dag, men arbetade i stället, eller han eller hon kan ha uppgett en för hög inkomst.

8.2 Om den försäkrade inte fullgjort uppgifts- eller anmälningsskyldighet

Om den försäkrade har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom att ha brutit i sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet är han eller hon alltid återbetalningsskyldig (108 kap 2 § SFB).

Den som ansöker om, har rätt till eller får en förmån enligt SFB ska anmäla ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken av förmånen (110 kap. 46 § SFB). Dessa regler omfattar alltså även en skyldighet att anmäla till Försäkringskassan när förhållandena ändras under den tid som den försäkrade får ersättning. Uppgifts- och anmälningsskyldigheten gäller även om den försäkrade inte förstår att de ändrade förhållandena påverkar rätten till ersättning.

I vissa fall kan det bli aktuellt att tillämpa de regler som gällde före 2011, eftersom det är de regler som gällde när uppgifts- eller anmälningsskyldigheten uppstod som ska tillämpas. Om ett återkravsbeslut gäller ersättning som betalades ut innan SFB trädde i kraft ska Försäkringskassan alltså tillämpa de regler om uppgifts- och anmälningsskyldighet som fanns då.

I bilaga 1 i denna vägledning finns en sammanställning av de regler om uppgifts- och anmälningsskyldighet som gällde innan SFB trädde ikraft 2011.

8.2.1 När uppkommer uppgifts- eller anmälningsskyldigheten?

En försäkrad ska anmäla sådana ändrade förhållanden som påverkar rätten till ersättning så snart som möjligt och senast 14 dagar efter det att han eller hon fick kännedom om förändringen (110 kap. 47 § SFB).

8.2.2 Anmälan ska vara klar, tydlig och definitiv

För att uppfylla sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet måste den försäkrade ha lämnat en definitiv uppgift om det relevanta förhållandet. Ett rimligt krav är också att uppgiften är så klar och tydlig att den inte behöver utredas vidare. (En analys av vissa frågor om återbetalning och eftergift, rättsfallsöversikt, Anser [2012:1], s. 8)

Vilken avsikt som den försäkrade hade med anmälan har inte någon betydelse för bedömningen av om den försäkrade fullgjort sin anmälningsskyldighet. En försäkrad som lämnar en uppgift om inkomstökning till stöd för beräkning av den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) får till exempel anses ha lämnat denna uppgift även i ett ärende om livränta.

Här följer tre domar som behandlar den försäkrades uppgifts- och anmälningsskyldighet.

4. Kammarrätten i Stockholm fann att den försäkrade fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet när denne lämnade uppgifter i en bilaga till ansökningsblanketten. Kammarrätten konstaterade att den försäkrade visserligen inte hade angett aktuell inkomst i själva ansökan men att fullständig uppgift om inkomsten fanns i bilagan. (KRNS 6454-2009)
5. Kammarrätten i Jönköping fann att uppgiftsskyldigheten i ett sjukersättningsärende inte var uppfyllt i ett fall. Den försäkrade hade då informerat Försäkringskassan om sin avsikt att återgå i arbete, men inte anmält när han faktiskt börjat arbeta. (KRNJ 2833-2009)
6. Kammarrätten i Stockholm fann att en fåmansföretagare inte uppfyllt sin anmälningsskyldighet vid uttag av lön bara genom att ha diskuterat frågan med Försäkringskassan. (KRNS 4789-2009)

8.2.3 Om den försäkrade har anmält uppgifter till Försäkringskassan i annat sammanhang

En försäkrad kan ha flera olika ersättningar från Försäkringskassan och hans eller hennes ändrade förhållanden kan påverka rätten till flera av dessa ersättningar. Om den försäkrade lämnar uppgifter till Försäkringskassan om dessa ändrade förhållanden anses han eller hon ha fullgjort sin anmälningsskyldighet för alla ersättningar som påverkas av uppgifterna. Försäkringskassan har ett ansvar för att tillföra uppgifterna till övriga ärenden eller ersättningar som den försäkrade har. Det kan till exempel vara så att den försäkrade har anmält att han eller hon har fått en högre inkomst för att få en ny SGI, men inte påpekat att han eller hon också får bostadsbidrag. I denna situation ska anmälan om ändrad inkomst även gälla ärendet om bostadsbidrag.

I ett ärende tog den försäkrades ställföreträdare kontakt med Försäkringskassan och meddelade att kommunen beslutat att den försäkrade skulle beredas plats i ett särskilt boende med stöd av LSS. Uppgiften lämnades på en av Försäkringskassans blanketter. På blanketten hade ställföreträdaren markerat att lämnade uppgifter avsåg vårdbidrag trots att den också hade betydelse för rätten till underhållsstöd. Av HFDs avgörande framgår att den försäkrade ansågs ha uppfyllt sin anmälningsskyldighet i ärendet om underhållsstöd. (RÅ 2010 not. 122)

Domstolarna har i flera avgöranden kommit fram till att anmälningsskyldigheten får anses uppfyllt om den försäkrade anmäler ändrade förhållanden till någon enhet inom Försäkringskassan. I ett mål om bostadsbidrag formulerade Kammarrätten i Stockholm det som att anmälningsskyldigheten inte innebär att bidragstagaren måste vända sig särskilt till bostadsbidragsavdelningen, utan att Försäkringskassan är att betrakta som en enhet (KRNS 2229-2001).

Högsta förvaltningsdomstolen har i ett mål förtydligat att om Försäkringskassan har uppgifter i ett ärende som även är relevanta i ett annat ärende, behöver de uppgifterna inte lämnas in på nytt, eftersom uppgifterna är kända för Försäkringskassan. Det

medförde att felaktigt utbetalad föräldrapenning inte kunde återkrävas eftersom personen varken ansågs ha brustit i sin upplysnings- och anmälningsskyldighet, insett eller skäligen borde ha insett att denne inte hade rätt till föräldrapenning (HFD 3218-16).

9 Återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB – den felaktiga utbetalningen orsakad av annan

Kapitlet beskriver bedömningen av återbetalningsskyldigheten när den felaktiga utbetalningen är orsakad av Försäkringskassan eller någon annan.

Försäkringskassan kan orsaka den felaktiga utbetalningen genom till exempel räknefel, felaktig tillämpning av bestämmelserna eller att registrera hel omfattning av dagessättningsförmån trots att den försäkrade bara ska ha ersättning för del av. Försäkringskassan kan också fortsätta att betala ut ersättning efter det att den försäkrade har anmält sådana uppgifter som gör att han eller hon inte skulle ha haft ersättningen. Försäkringskassan anses då ha orsakat den felaktiga utbetalningen för den period som löper efter det att den försäkrade har gjort sin anmälan.

En felaktig utbetalning kan också ha sin orsak i att Försäkringskassan fått felaktiga uppgifter från exempelvis en arbetsgivare, a-kassa eller en annan myndighet.

9.1 Förutsättningen för återbetalningsskyldighet – inse eller skäligen borde ha insett

En försäkrad som inte har orsakat den felaktiga utbetalningen är återbetalningsskyldig under förutsättning att han eller hon har insett eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig (108 kap. 2 § andra stycket SFB). Med skäligen menas att den försäkrade haft goda skäl att inse felaktigheten (jfr Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning, s. 121).

Exempel på när den försäkrade själv har insett att utbetalningen är felaktig är när den försäkrade kontaktar Försäkringskassan och meddelar att utbetalningen är felaktig.

I de flesta ärenden när den felaktiga utbetalningen är orsakad av någon annan än den försäkrade måste dock Försäkringskassan bedöma om den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig.

9.1.1 När borde den försäkrade skäligen ha insett?

Försäkringskassan måste väga in skäl för och emot att en försäkrad skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig. Bedömningen måste göras i varje enskilt ärende. Den kan i många fall vara komplicerad och kräva en hel del utredning och överväganden.

Att den försäkrade är medveten om att de förhållanden som ligger till grund för ersättningen från Försäkringskassan har ändrats, innebär inte automatiskt att den försäkrade skäligen borde ha insett att det påverkar rätten till ersättning. Om den försäkrade till exempel har anmält att han eller hon blivit sambo eller börjat arbeta i en högre utsträckning måste Försäkringskassan bedöma om den försäkrade också borde ha insett att de ändrade förhållandena påverkade hans eller hennes rätt till ersättning.

9.1.2 Vid vilken tidpunkt borde den försäkrade senast skäligen ha insett felaktigheten?

Enligt Lavin är den försäkrade återbetalningsskyldig om han eller hon senast när han eller hon lyfte och kvitterade beloppet insåg eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig (Lavin, s. 131 f.). Enligt Försäkringskassans uppfattning måste detta motsvara tidpunkten då den försäkrade kunnat få vetskap om utbetalningen och de omständigheter som Försäkringskassan lagt till grund för densamma. Bedömningen ska göras utifrån det tänkta förhållandet att den försäkrade senast får vetskap om

utbetalningen och grunden för densamma vid utbetalningen. En försäkrad som tar del av ett beslut eller ett utbetalningsbesked per post, mejl, sms eller på Mina sidor före en utbetalning sker kan således ha skäligen bort inse att den på beslutet följande utbetalningen är felaktig.

En försäkrad som tagit del av ett beslut före utbetalningen kan alltså inte hävda att han eller hon inte haft vetskap om vilka insättningar som skett på kontot eller att den felaktiga utbetalningen ingått i ett tillgodosaldo på bankkontot som det inte funnits skäl att ifrågasätta.

Försäkringskassan ska utgå från vad den försäkrade insett eller skäligen borde ha insett när han eller hon fick den felaktiga utbetalningen.

Det finns även stöd för detta i rättspraxis, exempelvis från Kammarrätten i Stockholm som i sin bedömning utgått från tidpunkten för respektive utbetalning (KRNS 476-10).

9.1.3 Vilka uppgifter ska ligga till grund för bedömningen?

Bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig ska göras utifrån både de uppgifter som den försäkrade lämnat till Försäkringskassan och de uppgifter som Försäkringskassan lämnat till den försäkrade.

9.2 Omständigheter som påverkar bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett

Vilka omständigheter och uppgifter som påverkar bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning var felaktig, beror på det enskilda ärendet. Avsnitten 9.2.1–9.2.6 beskriver några omständigheter och på vilket sätt de kan påverka bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett.

9.2.1 Felaktiga uppgifter i beslutet eller felaktigt beslut

Ett beslut från Försäkringskassan kan innehålla oriktiga uppgifter som gör att beslutet blir fel. Försäkringskassan ska då bedöma om den försäkrade skäligen borde ha insett att beslutet var felaktigt.

Felaktiga uppgifter om den försäkrades personliga förhållanden, exempelvis antal barn, boendeförhållanden eller inkomstförhållanden kan innebära att den försäkrade skäligen borde ha insett att beslutet var felaktigt.

Ibland kan Försäkringskassan fatta ett felaktigt beslut trots att underlaget varit korrekt. Felet kan bestå i misstag vid beräkningar eller andra liknande omständigheter. För att den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig krävs att man kan fastställa att den försäkrade, med hänsyn till hur beslutet är utformat eller liknande omständigheter, haft goda skäl att inse felaktigheten (Rättsfallsöversikten FK Anser 2012:1 s. 8).

9.2.2 Information om att rätten till ersättning kan påverkas

Försäkringskassan kan i ett ärende ha informerat den försäkrade om att hans eller hennes rätt till ersättning kan påverkas om vissa förhållanden ändras.

Vid bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett den felaktiga utbetalningen räcker det inte med att konstatera att den försäkrade fått information om att ändrade förhållanden kan påverka ersättningen. Försäkringskassan måste också bedöma om den försäkrade skäligen borde ha insett betydelsen av förändringen. Om informationen är generellt utformad kan det vara svårt för den försäkrade att inse att en viss omständighet har betydelse för rätten till ersättning. Om informationen i stället innehåller en detaljerad beskrivning av de omständigheter som kan påverka rätten till

ersättningen kan det vara ett skäl för att anse att den försäkrade skäligen borde insett att en utbetalning varit felaktig.

Här följer tre domar som behandlar betydelsen om vilken information den försäkrade hade fått.

1. En försäkrad hade låtit bli att anmäla att han bytt arbete, och därför fortsatt att få livränta som grundades på inkomsten av hans tidigare arbete. Kammarrätten i Stockholm konstaterade att den försäkrade tidigare fått avslag på en ansökan om utökad livränta. Denna erfarenhet, samt det faktum att den försäkrade informerats om skyldigheten att anmäla inkomständringar gjorde att kammarrätten fann att den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig eftersom den grundades på inkomst av det tidigare arbetet. (KRNS 9270-2008)
2. Kammarrätten i Göteborg konstaterade i ett mål att en försäkrad som fått en felaktig utbetalning av sjukpenning hade fått information om att Försäkringskassan avsåg att byta ut sjukpenningen mot sjukersättning. Detta hade betydelse vid bedömningen av vad den försäkrade skäligen borde ha insett. (KRNG 2955-2007)
3. Kammarrätten i Stockholm konstaterade i ett mål att Försäkringskassan informerat den försäkrade om att Försäkringskassan vid beslutet om livränta utgått från att han var helt arbetsförmögen. Försäkringskassan hade också informerat om att en förbättrad arbetsförmåga och förändrade inkomstförhållanden påverkade ersättningens storlek. När den försäkrade började arbeta deltid ansåg kammarrätten att den försäkrade skäligen borde ha insett att den oförändrade utbetalningen av livränta varit felaktig, bland annat genom den information han fått av Försäkringskassan. (KRNS 476-2010)

9.2.3 Skillnad mellan den faktiska utbetalningen och det som borde ha betalats ut

En annan omständighet som påverkar bedömningen av om den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning var felaktig, är hur stor den felaktiga utbetalningen är, det vill säga skillnaden mellan den ersättning som betalats ut och den som skulle ha betalats ut.

En stor skillnad kan tyda på att den försäkrade skäligen borde ha insett felaktigheten. Skillnaden kan inte endast mätas i kronor. Det kan vara svårare att inse att en utbetalning är felaktig om det är fråga om större belopp. Om exempelvis en försäkrad egentligen skulle ha fått 150 000 kronor, men i stället fått 160 000 kronor kan det vara svårare att inse att det blivit fel än om den försäkrade fått 20 000 kronor i stället för 10 000 kronor.

Det är dock inte alltid som den försäkrade vet vad som är normal ersättning. Här får vägas in om den försäkrade vid något tidigare tillfälle kan ha befunnit sig i samma ekonomiska situation. Om det inte har gått alltför lång tid mellan ersättningstillfällena bör den försäkrade kunna komma ihåg och inse att den nya utbetalningen är för hög. (Se även avsnitt 9.2.4 om tidigare erfarenhet av utbetalning från socialförsäkringen.)

Nedan följer några exempel där domstolarna bedömt att den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen var felaktig.

- Dubbla ersättningar betalades ut för samma period (FÖD-dom 470-1979 och KRNG 3701-2009)
- Utbetalningen av föräldrapenning för en månad översteg den försäkrades normala månadslön (KRNS 6121-2007).
- Försäkringskassan hade fortsatt betala ut livränta efter att den försäkrade fyllt 65 år och den försäkrade fick då både ålderspension och livränta (KRNJ 3320-2007)

- Hel sjukersättning och hel sjukpenning har betalats ut för samma period (KRNG 2955-2007).

Det finns också rättspraxis som visar när den försäkrade inte skäligen borde ha insett felaktigheten. Ett exempel på det är denna dom från Kammarrätten i Göteborg (KRNG 2390-2008). Den försäkrade hade fått ett beslut om omräkning av sin änkepenning. I samband med beslutet om omräkning skulle den försäkrades garantiersättning samordnas med garantipensionen. Detta gjordes aldrig, och den försäkrade fick hela garantiersättningen utbetalad. Kammarrätten konstaterade att Försäkringskassans förbiseende medfört att den försäkrade fick 8 870 kronor i stället för 7 383 kronor per månad före skatt. Det felaktiga nettobeloppet understeg alltså 1 000 kronor. Bland annat med hänsyn till det låga beloppet ansåg kammarrätten att den försäkrade inte skäligen borde ha insett felaktigheten.

9.2.4 Tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen

En omständighet som domstolarna tillmäter betydelse vid bedömningen av vad den försäkrade skäligen borde ha insett är den försäkrades tidigare erfarenhet av utbetalningar från socialförsäkringen. Om en försäkrad tidigare fått utbetalningar av en viss förmån kan detta ha gett en ökad insikt om hur systemet fungerar och hur en utbetalning typiskt sett ser ut. En sådan kunskap kan vara en omständighet som talar för att den försäkrade skäligen borde ha insett missförhållandet. Om den försäkrade tvärtom inte tidigare fått utbetalningar får detta anses tala för att den försäkrade inte skäligen borde ha insett felaktigheten.

Exempel på rättspraxis, alla tre från Kammarrätten i Stockholm

- Kammarrätten tog hänsyn till att det var första gången den försäkrade fick ersättning och att han således inte hade några tidigare ersättningsperioder att jämföra med (KRNS 3484-2010).
- Kammarrätten anförde att den försäkrade skäligen borde ha insett att livräntan skulle ha omräknats vid en inkomstförändring som föranledde att inkomstförlust inte längre förelåg. Kammarrätten beaktade särskilt det faktum att den försäkrade tidigare efter en förändring i inkomstförhållandena genom beslut från Försäkringskassan fått livräntan omräknad. (KRNS 3249-2007)
- Kammarrätten konstaterade att den försäkrade tidigare fått avslag på en ansökan om utökad livränta. Detta var en omständighet som tillsammans med andra ledde till att domstolen ansåg att den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig. (KRNS 9270-2008)

9.2.5 Bristande kunskap om reglerna

Den försäkrade kan hävda att han eller hon inte kände till vilka bestämmelser som gäller för en viss förmån eller att han eller hon var skyldig att anmäla ändrade förhållanden.

Inom all rättstillämpning utgår man från att en medborgare ska känna till innehållet i gällande författningar (se exempelvis Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning, s. 126). Det innebär att bristande kunskap bara undantagsvis är ett skäl till att den försäkrade inte borde ha insett att en utbetalning var felaktig. Ett exempel på ett sådant undantag är om den försäkrades missuppfattning eller bristande kunskap om en viss regel är ursäktlig. Kammarrätten i Göteborg tog vid bedömningen i ett mål hänsyn till den begreppsförvirring som rått vid namnändring av vissa förmåner (KRNG 2390-08).

9.2.6 Den försäkrades personliga omständigheter

Det förekommer att den försäkrade hävdar att han eller hon inte insett att en utbetalning varit felaktig och att detta beror på sjukdom eller andra personliga problem. Försäkringskassan anser dock att ett sådant påstående enbart ska vägas in i

bedömningen av eftergift och inte i bedömningen av återbetalningsskyldigheten. (En analys av vissa frågor om återbetalning och eftergift, rättsfallsöversikt, Anser [2012:1], s. 8). Se mer om eftergift i kapitlen 11-14.

Kammarrätten i Göteborg har i en dom ansett att den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig trots att den försäkrade led av en allvarlig psykisk störning (KRNG 6577-09).

10 Bedömning av återbetalningsskyldighet enligt andra regler än 108 kap. 2 § SFB

Några förmåner omfattas av andra regler om återbetalningsskyldighet än den i 108 kap. 2 § SFB. Det här kapitlet beskriver reglerna om återbetalningsskyldighet för några av dessa förmåner.

10.1 Bostadsbidrag och underhållsstöd – strikt återbetalningsskyldighet

För bostadsbidrag och underhållsstöd gäller strikt återbetalningsskyldighet (108 kap. 9 § resp. 8 § SFB). Det innebär att den försäkrade respektive betalningsmottagaren alltid är återbetalningsskyldig. Här spelar det alltså ingen roll vem som orsakat den felaktiga utbetalningen eller vad den försäkrade insett eller skäligen borde ha insett. Den försäkrade respektive betalningsmottagaren kan beviljas eftergift om det finns särskilda skäl. Se mer om eftergiftsbedömningen i kapitel 13.

10.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Reglerna om återbetalningsskyldighet av aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning finns i 8 kap. 1 § förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser (FEA). Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad.

Den 1 oktober 2022 infördes en ny bestämmelse om återkrav i 8 kap. 1 a § FEA. Enligt bestämmelsen är en försäkrad återbetalningsskyldig om hen senare får lön eller ekonomiskt skadestånd som motsvarar lön för samma dag som vi har betalat ut ersättning för. Det är alltså fråga om en strikt återbetalningsskyldighet i dessa fall. Bestämmelsen tillämpas inte på ersättning som betalats ut före den 1 oktober 2022.

Före den 1 januari 2018 finns reglerna om återbetalningsskyldighet av aktivitetsstöd och utvecklingsersättning i 23 § FAS. Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad.

Före den 1 juli 2010 omfattades felaktigt utbetald utvecklingsersättning och felaktigt utbetalt aktivitetsstöd av strikt återbetalningsskyldighet.

Före den 1 januari 2018 finns reglerna om återbetalningsskyldighet av etableringstillägg och bostadsersättning i 3 kap. 16 § förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. Bestämmelsen är uppbyggd enligt samma modell som 108 kap. 2 § SFB, men annorlunda formulerad.

11 Allmänt om eftergift

Detta kapitel innehåller en övergripande beskrivning av reglerna om eftergift.

11.1 Syftet med eftergift

Eftergift kan beviljas för att mildra konsekvenserna av det stränga personliga ansvar som följer av återbetalningsskyldigheten och för att anpassa återbetalningsbeloppets storlek till den försäkrades ekonomiska och sociala situation (se Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning, s. 159).

Genom att bevilja eftergift kan en myndighet bestämma ett återbetalningsbelopp som är skäligt med hänsyn till omständigheterna (se Lavin, s. 159). Det är denna skälighets-hänsyn som ska ligga till grund för bedömningen av om eftergift ska beviljas.

11.2 Reglering av eftergift

Huvudregeln om eftergift finns i 108 kap. 11 § SFB och den gäller för alla förmåner som omfattas av SFB.

Vissa förmåner omfattas av andra regler om eftergift än 108 kap. 11 §. Exempelvis reglerar 108 kap. 12–14 §§ eftergift av bostadsbidrag. Beskrivning av eftergift av bostadsbidrag, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning finns i kapitel 13.

11.3 Eftergift ska alltid prövas om den försäkrade är återbetalningsskyldig

Försäkringskassan ska alltid pröva om en försäkrad som är återbetalningsskyldig ska beviljas eftergift. Det gäller även de förmåner som omfattas av strikt återbetalningsskyldighet. Ett undantag är bostadsbidragsärenden där vissa förutsättningar måste vara uppfyllda för att eftergift ska kunna prövas (se avsnitt 13.1.1).

Försäkringskassan ska utreda skälen för eftergift på eget initiativ. Det har ingen betydelse om den försäkrade har begärt eftergift eller inte eller på vilket sätt Försäkringskassan fått kännedom om skälen för eftergift.

Om den försäkrade åberopar en omständighet som skäl för eftergift, ska han eller hon också kunna klarlägga den omständigheten. Det innebär att om den försäkrade exempelvis vid kommunikering av ett återkravsbeslut begär eftergift av ekonomiska skäl, ska den försäkrade visa att han eller hon inte kan betala tillbaka. Se mer om den enskildes bevisbörda i avsnitt 5.4.

11.4 En sammanvägd bedömning

Vid bedömningen av om eftergift ska beviljas, ska alla skäl som talar både för och emot eftergift vägas in. Denna sammanvägda bedömning kan vara komplicerad.

Det finns flera olika omständigheter som kan göra att Försäkringskassan beviljar eller inte beviljar den försäkrade eftergift, till exempel den försäkrades ekonomiska och sociala situation och hur och vem som orsakat den felaktiga utbetalningen. Det räcker dock inte att bara konstatera att den försäkrade i nuläget inte har betalningsförmåga, utan även andra omständigheter ska vägas in i bedömningen.

I RÅ 2008 ref. 2 har Högsta förvaltningsdomstolen ansett att de faktorer som kan behöva beaktas vid eftergiftsprövningen bland annat är

- orsaken till den felaktiga utbetalningen
- hur lång tid som gått sedan utbetalningen

- beloppets storlek
- den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden
- den återbetalningsskyldiges hälsa
- den återbetalningsskyldiges försörjningsmöjligheter.

Högsta förvaltningsdomstolen ger som referens till detta uttalande Lavin, Återbetalning av social ersättning, 1986, s. 156 f.

11.5 Eftergiftsbedömningar i rättspraxis

Av rättspraxis framgår tydligt att bedömningarna av vad som utgör särskilda skäl skiljer sig åt mellan olika mål. Omständigheter som i ett mål kan motivera ett beslut om hel eftergift kan i ett annat bedömas som otillräckliga även för delvis eftergift. Denna skillnad kvarstår om man jämför bedömningen i mål med till synes likvärdiga förhållanden. Domstolarna lägger sällan ett enda förhållande till grund för sitt beslut om eftergift. I stället är det som ovan beskrivits fråga om en sammanvägd bedömning. Varje sådan sammanvägd bedömning är unik för de förutsättningar som råder i det enskilda ärendet.

Rättspraxis ger alltså inte ett entydigt besked om vilka omständigheter som utgör särskilda skäl för eftergift, eller om hur rätten till eftergift påverkas av att vissa omständigheter ses i ett sammanhang. Men den här vägledningen beskriver sådana omständigheter som domstolarna tar hänsyn till när de bedömer om en försäkrad ska beviljas eftergift. Det kan ge stöd vid bedömningen av om eftergift ska beviljas i ett specifikt ärende.

11.6 Beakta omständigheter som rör den försäkrade

Vid bedömningen av om försäkrad ska beviljas eftergift ska Försäkringskassan enbart ta hänsyn till sådana omständigheter som berör den försäkrade. Det gäller även om den försäkrade är avliden och det eventuella återkravet kommer att ställas mot dödsboet.

11.7 Hur stor del av beloppet kan efterges?

Det är omständigheterna i det enskilda ärendet som avgör eftergiftens storlek. Försäkringskassan kan efterge hela beloppet, delar av beloppet, utbetalningar som avser en viss period och så vidare.

11.8 Eftergift enligt RAR 2002:14 – belopp under 1 000 kr

Försäkringskassan har tagit fram generella rekommendationer om att eftergift bör beviljas i vissa situationer. Rekommendationerna finns i Försäkringskassans (Riks-försäkringsverkets) allmänna råd (RAR 2002:14) om återkrav. Rekommendationerna om eftergift gäller för alla förmåner som omfattas av 108 kap. 11 § SFB samt för ersättning enligt FEA, men inte för förmåner som omfattas av andra eftergiftsregler än 108 kap. 11 §. Observera att RAR 2002:14 även gäller för bostadsbidrag.

Kostnaderna för utredning i ett återkravsärende och den därpå följande fordringshanteringen kan överstiga vad som slutligen kan återkrävas. Försäkringskassan bör därför bevilja eftergift om

- Försäkringskassan har orsakat den felaktiga utbetalningen och det felaktigt utbetalade beloppet är mindre än 1 000 kronor före skatteavdrag
- den försäkrade har förorsakat den felaktiga utbetalningen genom försummelse och
 - Försäkringskassans utredning visar att försummelsen är ursäktlig och
 - det felaktigt utbetalade beloppet före skatteavdrag är mindre än 1 000 kronor.

En förutsättning för att försummelsen ska anses ursäktlig bör vara att den försäkrade inte återkommande har orsakat felaktiga utbetalningar genom försummelse.

Om en och samma händelse har gjort att flera förmåner har betalats ut felaktigt bör det sammanlagda värdet av de felaktiga utbetalningarna ses som en felaktig utbetalning.

Det kan dock i vissa fall bli aktuellt att inte bevilja eftergift även när det felaktigt utbetalade beloppet är lågt. Det kan till exempel vara när Försäkringskassan har betalat ut samma belopp för samma tid vid två närliggande tillfällen. Det kan också gälla om den försäkrade själv kontaktar Försäkringskassan och påpekar att han eller hon har fått felaktig ersättning och vill betala tillbaka ersättningen.

11.9 Skilja på eftergift i bedömning av återkrav och eftergift vid fordringshantering

Det finns en särskild eftergiftsregel i förordningen (1993:1138) om hantering av statliga fordringar. Den regeln får inte blandas ihop med de regler om eftergift som beskrivs i det här kapitlet och kapitlen 12 och 13. Se vidare om eftergift vid fordringshantering i vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

12 Eftergiftsbedömning enligt 108 kap. 11 § SFB

Det här kapitlet beskriver vilka omständigheter som påverkar bedömningen av om eftergift kan beviljas enligt 108 kap. 11 § SFB.

12.1 Den försäkrade har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen

Återbetalningsskyldighet kan uppkomma såväl när den försäkrade varit fullt medveten om att han eller hon lämnat felaktiga uppgifter, som när han eller hon rimligen inte haft någon som helst aning om att en utbetalning varit felaktig. Det gör att möjligheterna till att bevilja eftergift kan påverkas av på vilken grund den försäkrade är återbetalningsskyldig.

Ju mer medveten den försäkrade varit om en felaktighet och ju mer den försäkrade medverkat till att felaktigheten uppkommit desto mindre är utrymmet för att bevilja eftergift.

Försäkringskassan ska bedöma om den försäkrade ska beviljas eftergift oavsett anledningen till att en ersättning har betalats ut felaktigt. En försäkrad som orsakat en felaktig utbetalning genom att ha lämnat felaktiga uppgifter, inte fullgjort sin uppgifts- eller anmälningsskyldighet är återbetalningsskyldig oavsett om han eller hon handlat avsiktligt, oavsiktligt eller oaktsamt. Men om den försäkrade avsiktligt har lämnat oriktiga uppgifter eller låtit bli att anmäla ändrade förhållanden är det ett mycket starkt skäl mot att bevilja eftergift. Det kan dock i vissa speciella fall finnas andra skäl som talar för att eftergift ändå ska beviljas.

I ett mål konstaterade Högsta förvaltningsdomstolen att det aktuella återbetalningskravet gällde utbetalningar som hade sin grund i brott mot Försäkringskassan. Enligt domstolen behövde detta i och för sig inte utesluta att eftergift kunde beviljas men i ett sådant fall borde det krävas mycket starka skäl för att eftergift till någon del skulle kunna medges. (HFD 7626-10)

Enligt 108 kap. 2 § SFB blir en försäkrad återbetalningsskyldig om han eller hon inte uppfyller sin anmälningsskyldighet. Det krävs inte att den försäkrade borde ha insett att han eller hon var anmälningsskyldig. I vissa fall kan denna skyldighet dock bli orimligt sträng och då kan den försäkrade beviljas eftergift (jfr Rune Lavin, Återbetalning av social ersättning s. 159). I vissa fall kan det vara svårt för den försäkrade att inse att han eller hon borde ha anmält ändrade förhållanden. Om Försäkringskassan anser att den försäkrade inte skäligen bort eller kunnat inse att han eller hon var anmälningsskyldig kan det vara ett skäl som talar för eftergift (jfr prop. 2008/09:200 s. 571).

12.2 Den försäkrades uppfattning om utbetalningens riktighet

Att den försäkrade inte förstått att en utbetalning varit felaktig kan tillmätas betydelse i frågan om eftergift. Sådan god tro är per definition utesluten när återbetalningsskyldigheten grundas på att den försäkrade medvetet lämnat felaktiga uppgifter till Försäkringskassan eller när den försäkrade insett att en utbetalning varit felaktig.

Även om Försäkringskassan bedömer att den försäkrade skäligen borde ha insett att en utbetalning varit felaktig, kan det vara så att han eller hon faktiskt inte förstått detta. Vid bedömningen av om eftergift ska beviljas finns det möjlighet att ta hänsyn till den försäkrades förutsättningar att inse felaktigheten. Den försäkrades faktiska uppfattning kan alltså vägas in i bedömningen.

Kammarrätten i Stockholm bedömde i ett mål att den försäkrade skäligen borde ha insett att utbetalningarna av föräldrappening från och med en viss tidpunkt varit

felaktiga. Enligt kammarrättens mening fanns dock anledning att även därefter beakta de ojämna utbetalningarna och svårigheten att vissa månader inse att föräldrapenningen varit felaktig. Domstolen beslutade utifrån dessa förhållanden att den försäkrade skulle beviljas eftergift. (KRNS 6121-07)

12.3 Om Försäkringskassan orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen

Försäkringskassan kan orsaka eller medverka till en felaktig utbetalning på olika sätt. I vissa fall kan detta vara ett skäl för att bevilja eftergift.

12.3.1 När Försäkringskassan har känt till de korrekta uppgifterna eller ändrade förhållanden

En försäkrad kan ha anmält ändrade förhållanden till Försäkringskassan, men Försäkringskassan kan ändå av olika skäl ha fortsatt att betala ut en förmån felaktigt.

Om det funnits skäl för Försäkringskassan att utreda en viss utbetalning, och Försäkringskassan dröjt med det kan det vara ett skäl för att bevilja eftergift. Exempel på ett sådant skäl kan vara att den försäkrade anmält ett visst förhållande till Försäkringskassan eller att Försäkringskassan fått trovärdiga och pålitliga uppgifter från en annan myndighet om att en försäkrad får ersättning på felaktiga grunder. Ett annat exempel är om en försäkrad har lämnat uppgifter till Försäkringskassan som påverkar rätten till ersättning, men inte tänkt anmäla ändrade förhållanden. I det fallet har Försäkringskassan inte fått en anmälan om ändrade förhållanden, men det har ändå kommit in uppgifter som gör att rätten till ersättning borde utredas.

I ett mål framförde Kammarrätten i Stockholm som skäl för att den försäkrade skulle beviljas eftergift att Försäkringskassan varit delvis ansvarig för de felaktiga utbetalningarna som pågått under flera år. Försäkringskassan hade beslutat om att rätten till ersättning hade upphört, men inte registrerat att ersättningen skulle upphöra. (KRNS 4863-08)

12.3.2 Försäkringskassans dröjsmål med en utredning

Om Försäkringskassan dröjt med att utreda en utbetalning, kan det vara skäl för eftergift. Om Försäkringskassan har dröjt med utredningen, ska handläggaren utreda om fördröjningen uteslutande beror på omständigheter som Försäkringskassan råder över, eller om den försäkrade på ett eller annat sätt har skuld till att utredningen tagit lång tid.

Kammarrätten i Göteborg konstaterade i ett mål att tiden mellan impuls till utredning och beslut om återkrav var lång – drygt fyra år. Kammarrätten sänkte i målet det totala återbetalningspliktiga beloppet till hälften. Det återkrävda beloppet uppgick ursprungligen till 100 000 kronor. (KRNG 136-10)

När den försäkrade orsakat den felaktiga utbetalningen får Försäkringskassans dröjsmål inte samma betydelse. Kammarrätten i Stockholm har prövat frågan om eftergift i ett mål där den försäkrade hade lämnat felaktiga uppgifter om sin inkomst och Försäkringskassan hade fastställt för hög sjukpenninggrundande inkomst. Till följd av det fick den försäkrade för hög sjukpenning. Kammarrätten anförde att

- det var den försäkrade som orsakat att sjukpenning hade betalats ut med ett för högt belopp
- den försäkrade under hela förloppet haft möjlighet att upplysa Försäkringskassan om de faktiska förhållandena
- beslutet i återbetalningsärendet hade kunnat fattas tidigare om den försäkrade hade lämnat korrekta uppgifter.

I det här fallet var inte Försäkringskassans långa handläggningstid – cirka två år mellan impuls till utredning och beslut om återkrav – ett skäl för att bevilja eftergift. (KRNS 2714-07)

12.3.3 Om Försäkringskassan har hjälpt till att fylla i ansökan

När den försäkrade undertecknar en ansökan om ersättning ansvarar han eller hon för att uppgifterna i ansökan är riktiga och fullständiga. Detta gäller även om den försäkrade har fått hjälp med att fylla i ansökan. Att den som har hjälpt till med att fylla i ansökan är en tjänsteman på Försäkringskassan tar inte ifrån den försäkrade hans eller hennes ansvar för uppgifterna i ansökan. Att Försäkringskassan har bidragit till att uppgifterna i ansökan har blivit felaktiga eller ofullständiga kan emellertid vara ett skäl för att medge eftergift. Se FÖD-dom 434-1988, är refererad FÖD 1989:16.

12.4 Eftergift av ekonomiska skäl

Försäkringskassan kan bevilja en försäkrad eftergift av ekonomiska skäl när han eller hon inte kan betala tillbaka hela det felaktigt utbetalade beloppet.

Försäkringskassan ska då göra en individuell bedömning utifrån den försäkrades framtidsutsikter att kunna betala sin skuld. I bedömningen kan Försäkringskassan förutom arbetsinkomster också ta hänsyn till eventuella realiserbara tillgångar.

I rättspraxis har ekonomiska skäl godtagits i bland annat FÖD-dom 191-1988 och FÖD-dom 1153-1989.

12.4.1 Utredning av den försäkrades betalningsförmåga

Om den försäkrade uppger att han eller hon inte kan betala sin skuld måste det utredas. Hur och i vilken omfattning utredningen görs beror på omständigheterna i det enskilda ärendet.

Om den försäkrade är återbetalningsskyldig för ett lågt belopp, finns generellt en högre presumtion för att han eller hon kan betala skulden än om det handlar om ett högre belopp. Det innebär att ett lågt belopp kan vara ett skäl mot eftergift.

Kammarrätten i Jönköping konstaterade i ett mål att den försäkrade uppgett att hans ekonomiska situation gjorde att han inte kunde betala tillbaka det aktuella beloppet, och att Försäkringskassan i allt väsentligt låtit denna uppgift stå oemotsagd. Att den försäkrade uppgett att han inte kunde betala tillbaka var en av de saker som ledde till att domstolen ansåg att skulden delvis skulle efterges. (KRNJ 1280-08)

I ett annat mål hade en försäkrad uppgett att hon hade en mycket ansträngd ekonomi. Detta uttalande hade inte bemötts av Försäkringskassan. Med hänsyn bland annat till att Försäkringskassan inte bemött den försäkrades uppgift, ansåg kammarrätten att det fanns skäl att delvis bevilja eftergift. (KRNS 3668-08)

Även om en bristande betalningsförmåga är ett skäl som talar för eftergift, kan det i det enskilda fallet finnas andra tyngre vägande skäl som talar emot ett beslut om eftergift. Ett exempel på det är ett mål i Högsta Förvaltningsdomstolen (HFD 7626-10). Målet gällde en försäkrad som var återbetalningsskyldig för utbetalningar som hade sin grund i brott mot Försäkringskassan. Högsta förvaltningsdomstolen anförde att den försäkrades dåliga ekonomi inte vägde särskilt tungt vid bedömningen av eftergift i detta fall. Den försäkrade hade nämligen under en följd av år haft dubbla inkomster, dels genom eget arbete, dels i form av ersättning från Försäkringskassan.

12.4.2 Om den försäkrade har fler skulder eller är beviljad skuldsanering

Om den försäkrade har flera skulder som drivs in av Kronofogden, eller har skuldsanering påverkar det den försäkrades betalningsförmåga. Uppgifterna ger ofta en prognos av hur den försäkrades ekonomi kommer att vara under en längre tidsperiod och ska vägas in i bedömningen av betalningsförmågan.

12.4.3 Beräkning av betalningsförmåga

När Försäkringskassan bedömer den försäkrades betalningsförmåga och de ekonomiska konsekvenserna av ett återkravsbeslut ska Försäkringskassan ta hjälp av samma beräkningsmodell som Kronofogden använder vid indrivning av fordringar. Men Försäkringskassans beräkning av betalningsförmågan är ungefärlig och inte en exakt beräkning.

Kronofogden bestämmer varje år ett normalbelopp. Normalbeloppet finns i Kronofogdens föreskrifter om bestämmande av förbehållsbelopp vid utmätning av lön. Det ska räcka till gäldenärens alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden. Till de vanliga levnadskostnaderna räknas utgifter för mat, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, TV-avgift, försäkringar, fackföreningsavgifter och andra medlemsavgifter samt mindre utgifter för tillfälliga behov.

Förbehållsbeloppet är det belopp som den försäkrade behöver för sin dagliga livsföring. Det räknar Kronofogden fram vid utmätning av lön. Förbehållsbeloppet räknas fram individuellt utifrån normalbeloppet. I förbehållsbeloppet ingår normalbeloppet samt kostnader för hyra, eventuella kostnader för inkomstens förtjänande, utgifter för sjukdom och barnomsorgsavgifter. I detta belopp ingår till exempel utgifter för glasögon och tandvård när en sådan utgift ska betalas.

Uppgifter om relevanta belopp finns i Kronofogdens föreskrifter om bestämmande av förbehållsbeloppet vid utmätning av lön. Se vidare www.kronofogden.se där det också finns en webbtjänst med räknehjälp.

Vilket tidsperspektiv som gäller när man bedömer personens betalningsförmåga är inte tydligt reglerat, vare sig när det gäller återbetalningsskyldighet enligt 108 kap. 2 § SFB eller likartade återkravsbestämmelser som till exempel 8 kap. 1 § FEA. Kammarrätten uttalade i ett avgörande att bedömningen av återbetalningsförmågan ska göras utifrån en prognos av en överblickbar framtid (KRSU 3436-2000).

Den försäkrades tillgångar

Den försäkrades tillgångar kan tas med vid bedömningen av den försäkrades betalningsförmåga. Tillgångar kan till exempel vara pengar på banken, aktier, obligationer, bostadsrätter, villor, fritidshus, bilar och båtar.

Vid bedömningen av eftergift ska handläggaren i regel utgå från de uppgifter som Försäkringskassan har om den försäkrades tillgångar och behöver inte göra någon beräkning av det faktiska värdet på tillgångarna.

Om den försäkrade har en bostadsrätt, villa eller bil utgår man från att det finns ett övervärde på bostaden eller bilen.

12.5 Högt återkravsbelopp eller lång återkravsperiod

Om det handlar om ett högt återkravsbelopp eller en lång återkravsperiod kan det vara oskäligt att återkräva hela beloppet på grund av att

- den försäkrade inte bedöms kunna betala hela beloppet
- orsaken till att beloppet blivit så stort eller återkravsperioden så lång är att Försäkringskassan fortsatt att betala ut ersättning på samma nivå trots att det

funnits skäl att besluta om att ersättningen skulle upphöra eller minskas.

Se mer om den försäkrades betalningsförmåga i avsnitt 12.4 och Försäkringskassans dröjsmål med utredningen i avsnitt 12.3.2.

Det förekommer att domstolar vid prövning av eftergift tar hänsyn till ett högt återkravsbelopp eller en lång återkravsperiod utan att detta kopplas ihop med en bristande betalningsförmåga eller att Försäkringskassan underlåtit att reagera mot en felaktig utbetalning. Ofta hänvisar domstolarna här till RÅ 2008 ref. 2. Det målet gällde en person som var återbetalningsskyldig av ersättning från en arbetslöshetskassa. Personen hade fått felaktiga utbetalningar under åren 1995–2001. Kammarrätten ansåg att personen inte visat att det fanns personliga eller ekonomiska skäl till att efterge delar av beloppet. Men med hänsyn till att så lång tid förflutit mellan tidpunkten för de felaktiga utbetalningarna och den tidpunkt då felet upptäcktes, fann kammarrätten dock att det var skäligt att efterge skulden avseende den felaktigt utbetalda ersättningen för åren 1995 till och med 1998. Målet överklagades till Högsta förvaltningsdomstolen, som påpekade att arbetslöshetskassan under en följd av år fortsatt att betala ut arbetslöshetsersättning på bristande underlag och det var oklart varför arbetslöshetskassan fortsatt betala ut. Högsta förvaltningsdomstolen gjorde följande bedömning: "Med hänsyn till dessa oklarheter, till den tid felaktigheterna pågått och till återbetalningsbeloppets storlek i relation till [personens] nuvarande ekonomiska situation, får det anses skäligt att en viss del av återbetalningsbeloppet efterges. Den avvägning som underinstanserna därvid gjort bör godtas."

Ett högt återkravsbelopp eller att återkravet omfattar en lång tidsperiod kan alltså vara skäl som talar för eftergift. Ett starkt skäl mot att bevilja eftergift är om det är den försäkrade som orsakat den felaktiga utbetalningen.

Det finns exempel på rättspraxis där ett högt återkravsbelopp inte ansetts vara skäl för eftergift.

Kammarrätten i Sundsvall (mål nr 1055–1058-09) ansåg att det inte fanns skäl att bevilja eftergift bara för att det sammanlagda återkravsbeloppet var högt. Detta särskilt då den försäkrade medvetet lämnat ofullständiga och delvis oriktiga uppgifter i samband med en försäkringsmedicinsk utredning.

Högsta förvaltningsdomstolen (mål nr 7626-10) ansåg att det faktum att återbetalningskravet gällde ett stort belopp inte utgjorde skäl för eftergift. Detta eftersom den försäkrade orsakat de felaktiga utbetalningarna och hade kunnat begränsa dem genom att anmäla de rätta förhållanden till Försäkringskassan.

12.6 Den försäkrade betalar tillbaka innan beslut fattas om återkrav

Emellanåt hör en person av sig till Försäkringskassan och vill betala tillbaka ett felaktigt utbetalat belopp innan Försäkringskassan har utrett den felaktiga utbetalningen. Även då ska Försäkringskassan alltid utreda om den försäkrade är återbetalningsskyldig och om det finns skäl att bevilja eftergift.

Att en person vill betala tillbaka eller har betalat tillbaka en felaktig utbetalning är dock ett skäl som talar emot eftergift, eftersom det tyder på att personen har betalningsförmåga.

12.7 Den försäkrades hälsa

Den försäkrades hälsa kan vara ett skäl för att bevilja eftergift. Allvarlig eller långvarig sjukdom kan påverka såväl den försäkrades betalningsförmåga eller insikten om att en utbetalning är felaktig.

Kammarrätterna har i ett flertal mål ansett den försäkrades hälsa varit skäl som talat för eftergift.

- Den försäkrade fick försörjningsstöd och led av psykisk sjukdom (KRNS 5649-08)
- Den försäkrade led av en psykisk sjukdom och hade hel sjukersättning. Med hänsyn till bland annat dessa omständigheter ansåg Kammarrätten i Jönköping att halva återkravsbeloppet, närmare 600 000 kronor, skulle efterges. (KRNJ 2473-08)
- Den försäkrade hade genomgått ett stort antal hjärtoperationer. Kammarrätten i Jönköping eftergav två tredjedelar av den felaktiga utbetalningen på 615 000 kronor. (KRNJ 1280-08)
- Den försäkrade hade orsakat den felaktiga utbetalningen. Kammarrätten i Sundsvall ansåg att den försäkrades agerande var ett starkt skäl mot eftergift. Men det fanns också starka skäl för eftergift. Den försäkrade saknade enligt en utredning från Kronofogdemyndigheten realiserbara tillgångar, han led av en allvarlig depression, hade beviljats fortsatt sjukersättning och förväntades inte kunna återgå i arbete innan pensionen. Kammarrätten beviljade eftergift med en tredjedel av den felaktiga utbetalningen på 420 000 kronor. (KRSU 3358–3359-07)

Det finns även exempel på rättspraxis från kammarrätterna där det inte funnits skäl att bevilja eftergift, trots att den försäkrade varit sjuk.

I ett fall hade den försäkrade varit medveten om att han lämnat felaktiga uppgifter. Som skäl för eftergift uppgav den försäkrade att han var sjuk och inte kunde återgå i arbete inom den närmaste framtiden. Det handlade också om ett stort belopp, närmare 800 000 kronor. Kammarrätten i Stockholm ansåg dock inte att dessa skäl räckte för att bevilja eftergift. (KRNS 528-09).

12.8 Den försäkrades ålder

Det förekommer att domstolar som grund för eftergift hänvisar till den försäkrades ålder. Men enligt Försäkringskassan finns det inget stöd i förarbeten eller i uttalanden från Högsta Förvaltningsdomstolen för att se ålder som ett skäl för eftergift. Försäkringskassan anser därför att den försäkrades ålder inte ska vägas in i bedömningen av om eftergift ska beviljas. (Rättsfallsöversikt FK Anser 2012:1)

Däremot kan den försäkrades ålder ha betydelse för dennes ekonomiska och sociala situation. Ett skäl emot eftergift kan vara att den försäkrade är ung och att han eller hon därför har lång tid på sig att få en betalningsförmåga. Men då måste det också finnas skäl till att anta att den försäkrade kommer att få betalningsförmåga.

13 Eftergiftsbedömning enligt andra regler än 108 kap. 11 §

Några förmåner omfattas av andra regler om eftergift än 108 kap. 11 §. Det här kapitlet beskriver vilka regler som gäller för eftergift av bostadsbidrag, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning.

13.1 Bostadsbidrag

I 108 kap 12–14 §§ SFB finns särskilda regler om eftergift som bara gäller för bostadsbidrag.

13.1.1 Förutsättning för att pröva rätten till eftergift

För att Försäkringskassan ska kunna pröva rätten till eftergift måste den sökande och dennes medsökande ha fullgjort anmälningsskyldigheten enligt 110 kap. 46 och 47 §§ SFB. Om de inte har anmält ändrade förhållanden kan frågan om eftergift ändå prövas om de inte skäligen borde ha insett att de var skyldiga att göra en sådan anmälan (108 kap. 14 § SFB).

Om hushållet medvetet eller av oaktsamhet lämnat felaktiga uppgifter till grund för bedömningen av rätten till bostadsbidrag, får kravet på återbetalning inte efterges (108 kap. 13 § SFB).

Bestämmelserna innebär att Försäkringskassan bara ska bedöma och kan bevilja eftergift när den försäkrade

- fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet
- inte fullgjort sin uppgifts- och anmälningsskyldighet, men Försäkringskassan bedömer att han eller hon inte skäligen borde ha insett att det fanns en uppgifts- och anmälningsskyldighet
- oavsiktligt lämnat felaktiga uppgifter till grund för bedömningen av rätten till bostadsbidrag.

13.1.2 Bedömning av betalningsförmåga

Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl för eftergift ska Försäkringskassan ta hänsyn till vilken förmåga den sökande och eventuell medsökande har att kunna betala tillbaka bidraget (108 kap. 12 § SFB).

Försäkringskassan ska bedöma den försäkrades möjligheter att återbetala skulden och utgå från en helhetsbild av den försäkrades ekonomiska situation. Det innebär att man inte bara ska se till hur den försäkrades ekonomi ser ut när bedömningen görs, utan också hur den kommer att bli i framtiden och hur den varit tidigare. I bedömningen ska även tillgångar som går att sälja vägas in (prop. 1998/99:77 s. 9).

En försäkrad som helt saknar betalningsförmåga och som inte kan förväntas återfå den under överblickbar framtid, bör beviljas hel eftergift. En försäkrad som har förmåga att betala tillbaka skulden ska alltså inte beviljas eftergift på grund av bristande betalningsförmåga.

Beskrivningen i avsnitt 12.4–12.4.3 om eftergift av ekonomiska skäl och den försäkrades betalningsförmåga gäller även för bostadsbidrag.

13.1.3 Andra omständigheter som kan vara skäl för eller emot eftergift

Varken lagtext eller förarbeten utesluter möjligheten att ta hänsyn till andra omständigheter än just betalningsförmåga i det enskilda fallet. Det går alltså att bevilja eftergift även när den försäkrade har förmåga att betala tillbaka kravet. I ett sådant fall måste dock skälen som talar för eftergift vara mycket starka. Vid bedömningen av eftergift kan ledning tas i kapitel 12 i den här vägledningen.

Eftersom den försäkrade är strikt återbetalningsskyldig för felaktigt utbetalat bostadsbidrag finns det inte, förrän vid eftergiftsprövningen, skäl att ta ställning till vems agerande som orsakat den felaktiga utbetalningen. Om det är den försäkrade som orsakat den felaktiga utbetalningen genom att lämna felaktiga uppgifter bör detta beaktas som ett skäl emot att bevilja eftergift. Detsamma får anses gälla om den försäkrade medvetet tagit emot felaktig ersättning och inte anmält detta till Försäkringskassan. Om den försäkrade däremot inte skäligen borde ha insett att utbetalningen varit felaktig kan det tala för att eftergift ska beviljas.

Försäkringskassan har också i allmänt råd uttryckt att eftergift kan beviljas om den försäkrades medicinska eller sociala rehabilitering skulle äventyras om denne tvingades att återbetala bostadsbidrag (RAR 2001:8 till 108 kap. 14 § SFB). Social rehabilitering kan exempelvis innebära att en myndighet har fastställt ett särskilt rehabiliteringsprogram som ska leda till återanpassning. En förutsättning för eftergift är då att programmet följs.

Vid bedömning av eftergift för en försäkrad som inte helt saknar betalningsförmåga får samtliga omständigheter vägas samman. Som ovan angivits ska en skälighetshänsyn vara ledande för bedömningen.

13.2 Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Reglerna om eftergift som gäller ersättning enligt FEA finns i 8 kap. 5 § FEA.

Återkravet kan efterges om det med hänsyn till den återbetalningsskyldiges personliga eller ekonomiska förhållanden eller andra omständigheter finns särskilda skäl för det. Vid bedömningen av eftergift kan ledning tas i kapitel 12 i den här vägledningen.

Det finns övergångsbestämmelser i FEA som anger när de tidigare reglerna om återbetalning och eftergift ska användas. De tidigare reglerna gäller till exempel för den som den 1 januari 2018 har en etableringsplan och så länge den planen gäller.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till aktivitetsstöd respektive utvecklingsersättning i FAS. Eftergiften regleras i 23 d §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 11 § SFB.

Fram till den 31 december 2017 regleras rätten till etableringstillägg respektive bostadsersättning i förordningen (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare. Eftergiften regleras i 3 kap. 20 §. Reglerna är uppbyggda enligt samma modell som 108 kap. 11 § SFB.

14 Metodstöd för utredning och bedömning av eftergift

Detta metodstöd ska vara ett stöd i handläggningen när man ska pröva eftergift i en återkravsutredning mot fysiska personer. Vid felutbetalt bostadsbidrag blir metodstödet aktuellt när förutsättningarna för att pröva eftergift är uppfyllda.

I en återkravssituation finns inget yrkande från den försäkrade mot Försäkringskassan, till skillnad från vid handläggningen av en förmånsansökan. Vid återkrav är det som regel först i samband med kommunikeringen som den försäkrade eventuellt yrkar på något, till exempel att befrias från att betala tillbaka på grund av särskilda skäl för eftergift.

Utöver de särskilda skäl som beror på Försäkringskassans eget agerande kan vi i princip aldrig ha en fullständig bild av den försäkrades sociala, medicinska och ekonomiska förhållanden utan att han eller hon själv har beskrivit dem och angett sina skäl för eftergift. Eftergiftsbedömningen kommer därför huvudsakligen att utgå från de skäl och omständigheter som den försäkrade själv åberopar. Vi ska dock alltid kommunicera de uppgifter vi redan har om framförallt den försäkrades ekonomiska förhållanden.

Metodstödet specificerar inte när den särskilda beslutsordningen (SBO) är aktuell, så när det står att du ska kommunicera eller besluta så ska du i de fallen i stället först lämna ärendet för kvalitetssäkring (3.1.3), och lämna förslag på beslut (3.3.1) enligt processen (2017:01) för återbetalning.

Om det felutbetalda beloppet är under 1 000 kronor före skatteavdrag tar du först ställning till om RAR 2002:14 ska tillämpas. Se avsnitt 11.8 i vägledningen.

Förmåner utan strikt återbetalningsskyldighet

Från din utredning av återbetalningsskyldigheten har du med dig vissa uppgifter som kan ha betydelse i eftergiftsbedömningen. Följande uppgifter kan ha betydelse och beskrivs närmare i avsnitt 12.1–12.3:

- Om den försäkrade har orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen.
- Den försäkrades uppfattning om utbetalningens riktighet.
- Om Försäkringskassan orsakat eller medverkat till den felaktiga utbetalningen.
- Om Försäkringskassan har känt till de korrekta uppgifterna eller ändrade förhållanden.
- Försäkringskassans dröjsmål med en utredning.
- Om Försäkringskassan har hjälpt till att fylla i ansökan.

Därutöver kan det finnas andra relevanta uppgifter, till exempel uppgifter dokumenterade från samtal om felutbetalningen mellan den försäkrade och Försäkringskassan eller medicinska förhållanden.

Redan under utredningen av återbetalningsskyldigheten behöver du därför vara uppmärksam på faktorer som skulle kunna få betydelse vid en eventuell eftergiftsbedömning. Det kan vara faktorer som talar både för och emot eftergift. Du behöver därför ha god kunskap om hur vägledningen specifikt beskriver hur ovanstående faktorer ska värderas i en eftergiftsbedömning. Men också kunna avgöra när eftergift är rimligt eller orimligt, eftersom vägledningen aldrig kan ge specifika instruktioner för alla de situationer då eftergift kan bli aktuellt. Det handlar därför om att vara uppmärksam på fall där konsekvensen av återbetalningsskyldigheten blir för sträng utifrån omständigheterna i det specifika ärendet. Eller det motsatta – att omständigheterna gör att en eventuell eftergift skulle bli för mild. Det är viktigt att kontinuerligt föra en dialog i teamet

om olika fall för att så långt som möjligt minimera risken att likvärdiga fall bedöms olika beroende på handläggare.

Förmåner med strikt återbetalningsskyldighet

Även vid felutbetalda förmåner som omfattas av strikt återbetalningsskyldighet behöver du utreda det som står i ovanstående stycken eftersom dessa faktorer kan få betydelse vid bedömningen av eftergift. Först utreder och bedömer du vem som har orsakat felutbetalningen. Beroende på vem som har orsakat den ska du göra en av följande bedömningar:

Om ...	så ...
Försäkringskassan eller en annan aktör har orsakat felutbetalningen	behöver du bedöma om den försäkrade skäligen borde ha insett felutbetalningen eftersom det kan ha betydelse för bedömningen av eftergift (se avsnitt 13.1.3).
den försäkrade har orsakat felutbetalningen	behöver du – precis som i förmåner som inte omfattas av strikt återbetalningsskyldighet – bedöma om den försäkrade bort eller kunnat inse att han eller hon var anmälningsskyldig eftersom det kan ha betydelse för bedömningen av eftergift (se avsnitt 12.1)

Stegen för att utreda och bedöma eftergift

Kontrollera om det finns tidigare återkravsärenden (inom cirka ett år tillbaka) och i så fall hur och på vilka grunder, frågan om eftergift då bedömdes. Din utredning och bedömning nu bör fokusera på att pröva om de omständigheter som låg till grund för den förra bedömningen fortfarande är aktuella och relevanta.

Om du under din utredning av återbetalningsskyldigheten uppmärksammat att det finns skäl som talar för eftergift bedömer du nu med stöd av avsnitt 12.3 om de väger så pass tungt att de enskilt utgör särskilda skäl för att bevilja hel eller delvis eftergift. Det kan vara i situationer när Försäkringskassans agerande har fått så pass stora konsekvenser att detta i sig utgör särskilda skäl, till exempel när Försäkringskassan vid upprepade tillfällen orsakat felutbetalningar och utredningstiden varit lång.

Gör din bedömning med hjälp av följande steg (Steg 1 till Steg 4).

Steg 1 – ska betalningsförmågan beaktas?

Om det i det här steget ...	så ...
finns särskilda skäl för eftergift	ska betalningsförmågan inte beaktas. Din utredning är klar och du beslutar om hel eftergift.
<ul style="list-style-type: none">finns särskilda skäl för delvis eftergiftinte finns särskilda skäl för eftergift	har du med dig bedömningen genom den fortsatta utredningen av betalningsförmågan och vid en eventuell kommunikering. Gå till steg 2.

Steg 2 – har den försäkrade skulder?

Kontrollera om den försäkrade har skulder och om det i så fall finns

- löneutmätning hos Kronofogden
- pågående kvittning eller avbetalningsplan hos Fordringshanteringen
- en inledd skuldsanering
- en beslutad skuldsanering och i så fall om den försäkrade betalar av på skulden.

Om ...	så ...
löneutmätning*, kvittning eller avbetalningsplan finns	är din utredning klar och du kommunicerar den aktuella uppgiften som visar på betalningsförmåga. Använd t-text 10650T15 eller 10650T16 för din bedömning.
skuldsanering är beslutad och den försäkrade betalar av på skulden	är din utredning klar och du kommunicerar beslutet om skuldsaneringen som visar på en framtida betalningsförmåga. Använd t-text 10650T17 för din bedömning.
<ul style="list-style-type: none"> • skuldsanering är beslutad och den försäkrade inte betalar något på skulden • skuldsanering är inledd • skulder finns men utan åtgärd • skulder saknas och eftergift har beviljats tidigare 	går du till steg 3.
skulder saknas och eftergift inte har beviljats tidigare	går du till steg 4.

* Observera att ifall löneutmätningen avser skulder för betalningsskyldighet i underhållsstöd tillkommer det nya skulder varje månad, vilket innebär att det kan dröja innan betalningsutrymmet kan användas för återkrav. I dessa fall kan du *inte* dra slutsatsen att betalningsförmåga finns, utan du behöver bedöma framtida betalningsförmåga (se avsnitt 14.2).

Steg 3 – finns det en aktuell betalningsutredning?

Kontrollera om en aktuell betalningsutredning finns hos Försäkringskassan, Kronofogden eller hos båda. Om det finns hos båda så ska du använda den som är senast gjord. Med aktuell menas att den är gjord inom ett år tillbaka.

Om aktuell betalningsutredning ...	så ...
finns som visar på att betalningsförmåga finns	är din utredning klar och du kommunicerar uppgifterna som ligger till grund för beräkningen. Använd t-text 10650T18 för din bedömning.
finns som visar på att betalningsförmåga saknas	går du till avsnitt 14.2 <i>Framtida betalningsförmåga</i> .
saknas	går du till steg 4.

Steg 4 – finns ärende i bostadsbidrag, bostadstillägg eller bostadsersättning?

Kontrollera om den försäkrade har eller har haft ett ärende i bostadsbidrag, bostadstillägg eller bostadsersättning. Om inte den försäkrade själv har eller har haft det så kontrollerar du om en eventuell make har eller har haft det. När det gäller bostadsbidrag är det bara om det finns uppgift om bostadskostnad i underlaget för beslutet.

Om ...	så ...
inget av dessa ärenden finns	<p>är din utredning klar och du kommunicerar eventuella inkomstuppgifter som Försäkringskassan har. Använd t-text 10650T14 för din bedömning.</p> <p>Hämta uppgift om den försäkrades inkomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • i första hand utbetalning av hel aktivitetsersättning, hel sjukersättning, hel ålderspension, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning • i andra hand inkomstuppgift från ansökan av den förmån som utreds för återkrav, annan ansökan, årsinkomst från registrerad SGI eller inkomst enligt Skatteverkets beslut om slutlig skatt. Du behöver bedöma vilken av dessa inkomstuppgifter som är mest aktuell och relevant.

Om ... **så ...**

något av dessa ärenden finns går du till avsnitt 14.1 *Betalningsutredning*.

14.1 **Betalningsutredning**

Det här avsnittet blir aktuellt när Försäkringskassan har mer uppgifter om den försäkrades ekonomiska situation än enbart inkomsten. Det är i så fall den försäkrade som har lämnat uppgifterna till Försäkringskassan, antingen i en ansökan (om bostadsbidrag, bostadstillägg eller bostadsersättning), i samtal eller i blankett (6851) i syfte att redovisa sin betalningsförmåga.

Innan du beräknar förbehållsbeloppet kan du kontrollera om det finns uppgifter om realiserbara tillgångar och värdet på dem överstiger det återbetalningsskyldiga beloppet. Då finns det betalningsförmåga och din betalningsutredning är klar. Du kan också göra en enklare betalningsutredning enligt nedanstående tabell utifrån de uppgifter som Försäkringskassan har.

Om den försäkrade är ... **så kontrollerar du om ...**

ensamstående	<ul style="list-style-type: none">• årsinkomsten ligger över 300 000 kronor* (25 000 kronor per månad)• den försäkrade har max två barn**• bostadskostnaden är under 10 000 kronor* i månaden.
sammanboende	<ul style="list-style-type: none">• hushållet har årsinkomster som ligger över 480 000 kronor* (40 000 kronor per månad)• hushållet har max två barn**• bostadskostnaden är under 10 000 kronor* i månaden.

* Beräknad 2019 då årsinkomsten för ensamstående utgjorde 6,45 x prisbasbeloppet (pbb), årsinkomsten för sammanboende utgjorde 5,16 x pbb och hyran utgjorde 0,22 x pbb.

** Barn under 21 år. Beräkningen är gjord på hemmavarande barn.

Om förhållandena överensstämmer med tabellen ovan så finns det ett disponibelt belopp och därmed betalningsförmåga. Då är din betalningsutredning klar.

Om förhållandena inte överensstämmer med tabellen ovan beräknar du förbehållsbeloppet genom att fylla i beräkningsverktyget på Kronofogdens webbplats eller i TP 415 utifrån de uppgifter Försäkringskassan har tillgängliga. Resulterar beräkningen i att det finns ett disponibelt belopp så finns betalningsförmåga och din betalningsutredning är klar. I annat fall går du vidare till avsnitt 14.2 för att utreda den framtida betalningsförmågan.

När din betalningsutredning är klar kommunicerar du underlaget där det framgår vilka uppgifter du använt för din beräkning. Vad gäller bostadsersättning så kommunicerar du de handlingar som visar på kostnader och den inkomst som den försäkrade får i etableringsersättning. Använd t-text 10650T18 för din bedömning.

14.2 **Framtida betalningsförmåga**

Försäkringskassan ska bedöma om den försäkrade kommer att få en sådan ekonomi att han eller hon kan betala tillbaka hela eller delar av skulden. Normalt är det rimligt att göra denna bedömning för tre år framåt. Men om den försäkrade till exempel genomgår en skuldsanering eller studerar och kommer att få förbättrad betalningsförmåga efter skuldsaneringen eller studierna så kan perioden vara längre.

Perioden tre år framåt gäller bara för ställningstagandet till betalningsförmågan. Den faktiska återbetalningstiden kan bli längre än tre år. Se även vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

Bedöm om inkomsten är av tillfällig karaktär. Det är rimligt att den är det om den försäkrade studerar, är helt eller delvis föräldraledig, sjukskriven, arbetslös eller frihetsberövad.

Om inkomsten ...	så ...
är av tillfällig karaktär	finns framtida betalningsförmåga och du kommunicerar de uppgifter som legat till grund för din bedömning av nuvarande och framtida betalningsförmåga. Använd t-text 10650T19.
inte är av tillfällig karaktär	<p>så gör du en sammanvägd bedömning enligt 14.4 <i>Skäl som talar för respektive emot eftergift</i>. Om du bedömer att det</p> <ul style="list-style-type: none"> • inte finns särskilda skäl för hel eller delvis eftergift så kommunicerar du de uppgifter som legat till grund för din bedömning av nuvarande och framtida betalningsförmåga. Använd t-text 10650T19. • finns särskilda skäl för hel eftergift så beslutar du om det.

14.3 Om svar lämnas på kommunikering

Om den försäkrade lämnar synpunkter som rör frågan om eftergift så gör du din bedömning med hjälp av följande steg (Steg 1 till Steg 4).

Steg 1 – vilka skäl åberopar den försäkrade?

Kontrollera om den försäkrade åberopar bristande betalningsförmåga eller andra skäl för eftergift.

Om ...	så ...
den försäkrade åberopar andra skäl (sociala, medicinska eller god tro)	går du till avsnitt 14.4 <i>Skäl som talar för respektive emot eftergift</i> .
den försäkrade åberopar bristande betalningsförmåga	går du till steg 2.

Steg 2 – ska betalningsförmågan beaktas?

Bedöm om betalningsförmågan alls ska beaktas, det vill säga om skälen som talar emot eftergift väger så pass tungt att betalningsförmågan är oväsentlig. Det behöver du vara särskilt uppmärksam på när en kontrollutredning ligger till grund för återkravsutredningen.

Om betalningsförmågan ...	så ...
inte ska beaktas	är din utredning klar och du beslutar om att det inte finns särskilda skäl för eftergift. Bemöt den försäkrades synpunkter.
ska beaktas	går du till steg 3.

Steg 3 – finns det tillräckliga uppgifter?

Bedöm om det finns tillräckliga uppgifter om betalningsförmågan.

Tillräckliga uppgifter kan vara när

- den försäkrade har lämnat konkreta uppgifter om sina inkomster och kostnader, eller tillgångar
- du kan bedöma att det finns en framtida betalningsförmåga oavsett hur nuvarande betalningsförmåga ser ut
- den försäkrade inte har lämnat några konkreta uppgifter alls och det inte heller finns några indikationer på bristande betalningsförmåga.

Om det däremot finns en indikation på bristande betalningsförmåga, till exempel en låg inkomst, så finns det inte tillräckliga uppgifter om betalningsförmågan.

Om du ...	så ...
har tillräckliga uppgifter för att fatta beslut	är din utredning klar och du beslutar om att det inte finns särskilda skäl för eftergift. Bemöt den försäkrades synpunkter.
har tillräckliga uppgifter för att kontrollera betalningsförmågan	går du till steg 4.
inte har tillräckliga uppgifter	kontaktar du den enskilde – skriftligt eller muntligt – för att ge hen möjlighet att lämna tillräckliga uppgifter. Sedan går du till steg 4.

Steg 4 – finns betalningsförmåga?

Kontrollera betalningsförmågan (enligt samma metod som beskrivs i avsnitt 14.1 *Betalningsutredning* och 14.2 *Framtida betalningsförmåga*).

Om det ...	så ...
finns betalningsförmåga	är din utredning klar och du beslutar om att det inte finns särskilda skäl för eftergift. Bemöt den försäkrades synpunkter.
inte finns betalningsförmåga	går du till avsnitt 14.4 Skäl som talar för respektive emot eftergift.

14.4 Skäl som talar för respektive emot eftergift

När du har gått igenom metodstödet i övrigt utan att kunna komma fram till en slutsats behöver du med stöd av kapitel 11–13 bedöma de skäl som finns var för sig för att sedan göra en sammanvägd bedömning av om det finns särskilda skäl för att befria den försäkrade från att betala en del eller hela det återbetalningsskyldiga beloppet.

Förenklat kan man säga att konkreta uppgifter som på något sätt kan styrkas och är svåra att bestrida väger tyngre än antaganden och prognoser. Situationer där det finns en klar praxis har ett mindre bedömningsutrymme än unika individuella situationer. Samtidigt kan konkreta uppgifter behöva vägas emot framtida prognoser och i de fall den framtida bedömningen har en tydlig praxis kan det väga tyngre än den konkreta situationen. Vi kan till exempel ha tydliga uppgifter om att en person inte har någon förmåga att börja betala skulden i nuläget, men det är osäkert vad som händer längre fram och det finns möjlighet att betalningsförmågan kan förbättras så att han eller hon kan börja betala. Då kan osäkerheten väga tyngre än den konkreta situationen.

Skillnaden mellan hel och delvis eftergift kan bero på hur starka skälen för eftergift är. I vissa situationer räcker inte skälen till för att helt befria den försäkrade från att betala

tillbaka det återbetalningsskyldiga beloppet. I andra situationer kan den delvisa eftergiften bero på att skälen för eftergift enbart kan hänvisas till en del av beloppet.

När du gjort din bedömning beslutar du i enlighet med den. Använd t-text 10650T19.

15 Beslut om återkrav

Kapitlet beskriver övergripande vad Försäkringskassans beslut om återkrav ska innehålla. Se vidare vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* och vägledning (2018:1) *Rättelse och ändring av beslut*.

15.1 Skillnaden mellan beslut om återkrav och beslut om att rätten till ersättning ska upphöra

I en del ärenden kan det vara aktuellt att både ställa ett återkrav och att fatta beslut om att rätten till ersättning ska upphöra eller minska. Ett beslut om återkrav gäller för förfluten tid och ett beslut om att rätten till ersättning ska upphöra eller minska gäller framåt i tiden.

I vissa ärenden är det särskilt utsedda beslutsfattare som ska bedöma rätten till ersättning för förfluten tid och beslutsfattaren ska dokumentera sin bedömning i journalen. Se mer om den särskilda beslutsordningen i avsnitt 15.2 och i vägledningen (2004:7).

I beslutet om att rätten till ersättning ska upphöra eller minskas ingår det inte någon bedömning av rätten till ersättning för förfluten tid, men om det är aktuellt ska det framgå att Försäkringskassan kommer att utreda ett eventuellt återkrav för förfluten tid.

Se vidare vägledningar om respektive förmån.

15.2 Vissa beslut om återkrav ska beslutas enligt den särskilda beslutsordningen

Enligt Generaldirektörens arbetsordning för Försäkringskassan (2016:02) ska en särskild beslutsordning tillämpas för vissa ärenden (se avsnittet Försäkrings- och bidragsärenden Försäkringskassans arbetsordning). Den särskilda beslutsordningen innebär att beslutet ska fattas av en särskilt utsedd beslutsfattare efter föredragning av handläggaren. Handläggaren utreder ärendet och lämnar förslag till beslut. Se mer om den särskilda beslutsordningen i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Den särskilda beslutsordningen ska tillämpas när Försäkringskassan överväger att besluta om återkrav där det felaktiga beloppet överstiger 40 000 kronor brutto.

Om beslutsfattaren och återkravshandläggaren är oeniga om beslutet har handläggaren rätt att få sin avvikande mening antecknad (19 § andra stycket FL). Den avvikande meningen ska framgå av beslutsbrevet. Se Försäkringskassans riktlinjer (2005:14) om att skriva beslut i Försäkringskassan.

15.3 Kommunikering

Kommunicering beskrivs i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*. Det här avsnittet utvecklar vad som gäller specifikt för kommunikering av beslut om återkrav. Se även riktlinjerna (2005:14) *Att skriva kommunikeringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan*.

15.3.1 Huvudregel – kommunikering ska ske i återkravsärenden

I vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* beskrivs när man inte behöver kommunicera. För återkrav blir följden av undantagen att det i huvudsak enbart är när den enskilde inte är återbetalningsskyldig som man inte behöver kommunicera. I den situationen är kommunikering uppenbart obehövligt eftersom beslutet är helt till den

enskildes fördel. Även när den enskilde är återbetalningsskyldig men får hel eftergift är kommunikering uppenbart obehövligt.

15.4 Underrättelse om beslutet

Huvudregeln är att den försäkrade ska underrättas om Försäkringskassans beslut och detta gäller oavsett om den försäkrade bedöms vara återbetalningsskyldig, inte bedöms vara återbetalningsskyldig, helt eller delvis beviljas eftergift. Därför ska Försäkringskassan i de flesta ärendena skicka ett skriftligt beslutsbrev som kan omprövas eller överklagas, men det finns vissa situationer när Försäkringskassan inte behöver meddela den försäkrade om beslutet.

En situation när Försäkringskassan inte behöver underrätta den försäkrade är när den försäkrade inte ens är medveten om att en återkravsutredning har inletts och beslutet är att den försäkrade inte är återbetalningsskyldig. Om den försäkrade inte underrättas ska beslutet antecknas och motiveras i journalen.

När Försäkringskassan har haft någon form av kontakt med den försäkrade i ett ärende om återkrav ska han eller hon alltid få ett beslut från Försäkringskassan.

15.4.1 Dödsbo

Om den försäkrade är avliden och Försäkringskassan kommer fram till att den försäkrade inte var återbetalningsskyldig eller att hel eftergift ska beviljas behöver Försäkringskassan i många fall inte skicka ut något beslut. Det är viktigt att Försäkringskassan dokumenterar i den försäkrades akt

- om ersättning har betalats ut efter registrerat dödsdatum,
- vad detta beror på,
- när rätten till ersättning upphörde,
- eventuell utredning och beslut om återbetalningsskyldighet och
- eventuell utredning och beslut om eftergift.

15.5 Beslut

Beslut beskrivs i vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*. Det här avsnittet utvecklar vad som gäller specifikt för beslut om återkrav. Se även riktlinjerna (2005:14) *Att skriva kommunikeringsbrev och beslutsbrev i Försäkringskassan*.

15.5.1 Beslut i journal eller i beslutsbrev?

Ett beslut kan fattas antingen i journalen eller i ett beslutsbrev. Ett beslut om återkrav fattas i formell mening när handläggaren dokumenterar beslutet i journalen. Det brev som skickas till den försäkrade är enbart en underrättelse om det fattade beslutet. Trots det kallar vi underrättelsen om beslutet för beslutsbrev, men distinktionen är ändå viktig för att det ska vara tydligt från och med när beslutet ska anses gälla.

Beslutet (i journal) ska innehålla vilket beslut som fattas, det vill säga samma uppgifter som står i beslutsmeningen (första meningen) i beslutsbrevet.

15.5.2 Uppgifter i beslutsbrevet

Ett beslutsbrev om återkrav måste innehålla uppgift om vem som har orsakat den felaktiga utbetalningen. Om det var annan än den försäkrade orsakade den, till exempel Försäkringskassan, ska det finnas en bedömning av om den försäkrade hade insett, eller skäligen borde ha insett att utbetalningen var fel. Bedömningen ska tydligt motiveras. Om det var den försäkrade som orsakade den felaktiga utbetalningen ska beslutet innehålla uppgift om hur det gick till.

Beslutsbrevet ska också innehålla uppgifter om

- varför den försäkrade inte hade rätt till ersättning, när rätten till ersättning upphörde eller ändrades samt vilket lagstöd som finns för detta
- det felaktigt utbetalade beloppet, och hur detta är uträknat
- beloppet är före eller efter skatt.

I vissa fall behövs också uppgift om ersättningen är kalenderdags- eller arbetstidsberäknad (tim- eller dagberäknad).

Det ska finnas uppgift om den försäkrade är återbetalningsskyldig eller om den försäkrade inte är återbetalningsskyldig. Det ska också finnas en motivering till bedömningen av återbetalningsskyldighet.

När den försäkrade är återbetalningsskyldig, ska det finnas beslut i frågan om eftergift och skälen för det beslutet. Alternativt ska eventuella skäl till varför eftergift inte kan prövas finnas när det gäller bostadsbidrag.

När den försäkrade inte beviljas hel eftergift, ska beslutet innehålla uppgift om när ränta börjar löpa (gäller i de förmåner där ränta tas ut) och uppgift om när pengarna ska betalas tillbaka och med vilket betalningssätt.

15.5.3 Hänvisning till rätt bestämmelse

I beslutet om återkrav ska det finnas en hänvisning till vilka bestämmelser som beslutet grundar sig på. Bestämmelserna ska vara de som gällde för den tid som återkravet avser. Det handlar både om förmånsspecifika bestämmelser om varför den försäkrade inte haft rätt till det som betalats ut, samt bestämmelser gällande återbetalningsskyldighet och eftergift.

Om återkravet gäller ersättning för tid före och efter 2011 hänvisar handläggare till tidigare bestämmelser (till exempel AFL), den aktuella övergångsbestämmelsen i SFBP och till SFB:s bestämmelser.

15.6 När återkravet är beslutat

Ett återkravsbeslut kan ändras och rättas på samma sätt som övriga försäkringsbeslut. Se vidare vägledning (2018:1) *Rättelse och ändring av beslut*.

När Försäkringskassan har fattat ett beslut om återkrav övergår kravet till att bli en fordran som ska drivas in. Se vidare vägledning (2005:2) *Fordringshantering hos Försäkringskassan*.

16 Skatteavdrag och kontrolluppgift

Kapitlet beskriver vad som gäller kring skatteavdrag när Försäkringskassan beslutar om ett återkrav för inkomstår 2019 och senare och för de beslut som är fattade för inkomstår 2018 och tidigare. Se även vägledning (2005:1) *Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar* samt RÅ 1998 not. 42 (RR mål nr 10133-1995).

När Försäkringskassan har skickat underlaget för kontrolluppgifter till Skatteverket kan Försäkringskassan inte längre justera skatten. Skatten har då tillgodoräknats personen och är inte längre tillgänglig för Försäkringskassan. Personen kan sedan få tillbaka skatten genom att begära omprövning av beslutet om slutlig skatt hos Skatteverket.

16.1 När den felaktiga utbetalningen gäller inkomstår 2018 och tidigare

När Försäkringskassan har beslutat om ett återkrav som avser inkomstår 2018 eller tidigare år har Skatteverket inte fått information om detta per automatik. Den försäkrade kan för dessa återkrav begära att Skatteverket gör en omprövning av beslutet om slutlig skatt och ha återkravsbeslutet som grund för sin begäran.

Det är viktigt att Försäkringskassan informerar den försäkrade om detta. Den försäkrade får i sin tur meddela Skatteverket.

Återkravsbeslut som avser inkomstår 2018 påverkar kontrolluppgiften på årsnivå.

16.2 När den felaktiga utbetalningen gäller inkomstår 2019 och senare

Efter varje månad lämnar Försäkringskassan automatiskt uppgifter om de skattepliktiga ersättningar som den försäkrade har fått och betalar in skatten till Skatteverket. Därefter kan Försäkringskassan inte få tillbaka skatten. Beslutet om återkrav ställs på bruttobeloppet därför att Försäkringskassan inte får korrigera skatten när arbetsgivardeklarationen är signerad och skatten redan har betalats till Skatteverket.

När Försäkringskassan beslutar om ett återkrav som avser inkomstår 2019 eller senare meddelas Skatteverket om detta per automatik. Det innebär att den försäkrades inkomst korrigeras för den eller de berörda månaderna som utbetalningen har skett under.

16.3 Omprövning av Skatteverket

Skatteverket ändrar beslut om slutlig skatt först när återkravsbeslutet är otvistigt. Det innebär att om den försäkrade har begärt omprövning, överklagat omprövningsbeslutet eller tänker göra det, kommer Skatteverket att avvakta tvisten innan omprövning sker. Det säkerställer att en omprövning av beslut om slutlig skatt inte sker utifrån ett återkravsbeslut som kan komma att ändras.

Om den försäkrade inte begär omprövning eller överklagar ett omprövningsbeslut hos Försäkringskassan kan Skatteverket hantera omprövning av beslut om slutlig skatt så snart tiden för omprövning eller överklagan har gått ut. När Skatteverket inte längre kan ompröva finns det möjlighet för den försäkrade att använda extraordinära rättsmedel, det vill säga laga förfall och resning. Den försäkrade ansöker i så fall till aktuell överinstans: kammarrätt eller HFD.

Observera att det faktum att Skatteverket inte längre kan ompröva beslut om slutlig skatt inte är något skäl för eftergift.

17 Övrigt

17.1 Skadestånd

I samband med ett åtal i allmän domstol har Försäkringskassan enligt 22 kap. 2 § rättegångsbalken möjlighet att begära att åklagaren för skadeståndstalan. Försäkringskassan ska normalt kräva återbetalning av den försäkrade enligt återbetalningsreglerna i SFB med flera bestämmelser.

I följande situationer kan det vara aktuellt att begära skadestånd i brottmålet, i stället för att besluta om återkrav:

- Om den ersättningsberättigade är minderårig.
- Om den försäkrade har tillgångar och åklagaren är beredd att begära kvarstad.
- Om fler personer än den försäkrade åtalas för bidragsbrottet.

Vid skadeståndstalan ska kontakt tas med processförare på VO Rättsligt stöd.

Källförteckning

Lagar

Socialförsäkringsbalken

Ärvidabalken

Lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag

Lagen (1962:381) om allmän försäkring

Handelsregisterlagen (1974:157)

Aktiebolagslagen (2005:551)

Aktiebolagsförordningen (2005:559)

Lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring

Lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd

Lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän

Lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring

Lagen 1980 (1102) om handelsbolag och enkla bolag

Lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar

Förordningen (1987:978) om ekonomiska föreningar

Förordningen (1996:1100) om aktivitetsstöd

Förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Förordning (2010:407) om ersättning till vissa nyanlända invandrare

Lagen (1988:1463) om bidrag vid adoption av utländska barn

Lagen (1991:1047) om sjuklön

Lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret

Lagen (1993:16) om försäkring mot vissa semesterlönekostnader

Skattebetalningslagen (1997:483)

Socialförsäkringslagen (1999:799)

Lagen (2013:134) om nordisk konvention om social trygghet

Lagen (2005:130) om dödförklaring

EG-fördraget (Fördraget om upprättande av den europeiska ekonomiska gemenskapen)

Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Rådets förordning (EEG) nr 574/72 av den 21 mars 1972 om tillämpning av förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 987/2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR)

Riksförsäkringsverkets allmänna råd [RAR 2002:14] om återkrav

Förarbeten

Prop. 1979/80:119, Preskriptionslag m.m.

Prop. 1996/97:121, s. 37, Systembrister och missbruk inom socialförsäkringssystemen

Prop. 1998/99:77 s. 9, Eftergift vid återbetalning av bostadsbidragen m.m.

Prop. 2007/08:61, s. 25, Kostnader för personlig assistans

Prop. 2008/09:200, s. 571, Socialförsäkringsbalk

Prop. 2012/13:1, s. 230, 231, Budgetproposition för 2013, utgiftsområde 9

Domar

FÖD 1984:22

FÖD 1987:33

FÖD 1991:10

FÖD 1989:16

FÖD 470-1979

FÖD 1266-1979

FÖD 2700-1982

FÖD 2177-1984

FÖD 1240-1987

FÖD 191-1988

FÖD 1153-1989

HFD 3218-16

HFD 7626-10

Förvaltningsrätten i Stockholm mål nr 12464-12

Förvaltningsrätten i Stockholm mål nr 22393-12

Kammarrättens i Göteborg mål nr 4220-2003

Kammarrättens i Jönköping mål nr 3091-2004

Kammarrättens i Stockholm mål nr 2229-2001

Kammarrättens i Stockholm mål nr 1039-2003

Kammarrättens i Sundsvall mål nr 3436-2000

NJA 1933 s. 25

NJA 1961 s. 18

NJA 1970 s. 539

NJA 1989 s. 224

NJA 1991 s. 3

NJA 1994 s. 177

Föreskrifter

Försäkringskassans föreskrifter (FKFS 2006:2) om levnadsintyg

Vägledningar

Försäkringskassans vägledning (2001:2) Återbetalning av underhållsstöd

Försäkringskassans vägledning (2001:9) Underhållsstöd

Försäkringskassans vägledning (2002:5) Tandvårdsförsäkringen

Försäkringskassans vägledning (2002:10) Barnbidrag

RFV:s vägledning (2002:17) Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

RFV:s vägledning (2002:18) Bostadstillägg till pensionärer och äldreförsörjningsstöd

Försäkringskassans vägledning (2017:2) Ersättningar till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Försäkringskassans vägledning (2004:1) Misstänkt brott

Försäkringskassans vägledning (2004:2) Sjukpenning och samordnande rehabilitering

Försäkringskassans vägledning (2004:3) Försäkringskassan och arkivverksamheten

RFV:s vägledning (2004:4) Förmåner vid ålderdom och dödsfall enligt EG-förordningarna 1408/71 och 574/72 samt enligt konventioner om social trygghet

Försäkringskassans vägledning (2004:7) Förvaltningsrätt i praktiken

Försäkringskassans vägledning (2005:1) Utbetalning av förmåner, bidrag och ersättningar

Försäkringskassans vägledning (2005:2) Fordringshantering hos Försäkringskassan

Försäkringskassans vägledning (2018:1) Rättelse och ändring av beslut

Processer

Försäkringskassans process (2017:01) Återbetalning

Övrigt

Hellners, Trygve och Malmqvist – Nya förvaltningslagen med kommentarer, Norstedts Juridik AB, 2003

Lavin – Återbetalning av social ersättning, Norstedts, 1986

Norström, Carl – Förvaltningsförfarandet hos Försäkringskassan, andra upplagan

www.kronofogden.se

www.bolagsverket.se

Bilaga 1 Anmälningsskyldighet enligt regler före 2011

Försäkringsförmån	Lagrum för anmälningsskyldighet	Lagrum för återbetalningsskyldighet	Kommentar
DAGERSÄTTNING m.m.			
SGI	3 kap. 6 § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Sjukpenning	3 kap. 6 § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Havandeskapspenning	3 kap. 6 och 9a § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Föräldrapenning och TFP	4 kap. 18 § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Närståendevård	12 § lag om närståendevård	17 § lag om närståendevård	
Ersättning till smittbärare	9 § lag om ersättning till smittbärare	13 § lag om ersättning till smittbärare	
Frivillig sjukpenningförsäkring	10 § förordn. (1985:733)	10 § förordn. (1985:733)	
Rehabersättning	22 kap. 11 § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Aktivitetsstöd		23 § förordn. (1996:1100)	
PENSION m.m.			
Sjuk- eller aktivitetsersättning	16 kap. 8 § AFL	20 kap. 4 § AFL	
Särskild ersättning vid aktivitetsersättning		7 § RFFS 2002:36	
Livränta	6 kap. 7 § LAF	6 kap. 7 § LAF och 20 kap. 4 § AFL	
Bostadstillägg	26 § BTPL	30 § BTPL	
Äldreförsörjningsstöd	11 § ÄFSL och 26 § BTPL	11 § ÄFSL och 30 § BTPL	
Delpension	18 § DPL	19 § DPL	
Inkomstgrundad ålderspension	15 kap. 7 § LIP	14 kap. 1 § LIP	
Garantipension	6 kap. 3–7 §§ GARPL	5 kap. 1 § GPL	
Inkomstprövad änkepension		8 kap. 5 § EPL	
Efterlevandepension		8 kap. 5 § EPL	
FUNKTIONSHINDER m.m.			
Bilstöd	15 § bilstödsförordn (1988:890)	16 § bilstödsförordn (1988:890)	
Handikappersättning och vårdbidrag	19 § lag om HE och VB	22 § lag om HE och VB och SFB 20 kap. 4 §	
Assistansersättning	9 § lag om ass.ers.	16 § lag om ass.ers.	
BIDRAG m.m.			

Försäkringsförmån	Lagrum för anmälningskyldighet	Lagrum för återbetalningsskyldighet	Kommentar
Barnbidrag	4 § BBF	12 § ABBL	Begränsad anmälningskyldighet
Flerbarnstillägg	5 § BBF	12 § ABBL	Begränsad anmälningskyldighet
Förlängt barnbidrag	6 § BBF	8 § lag om FBBL och 12 § ABBL	Begränsad anmälningskyldighet
Underhållsstöd	18 § USL	20 § USL	
Bostadsbidrag	24 § BOL	28 § BOL	
Adoptionsbidrag	9 § lag om adoptionsbidrag	9 § lag om adoptionsbidrag och 108 kap. 2 § SFB	
Familjebidrag	11 kap. 6 § förordn. (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga	4 § lag (1991:1488) om handl. av vissa ers. t. den som tjänstgör inom totalförsvaret och 20 kap. 4 § AFL	

Bilaga 2 Flödesschema om återbetalningsskyldighet

